

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และได้นำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี รูปแบบการส่งเสริมอาชีพที่เหมาะสมเพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุในเขตภาคกลาง

1. แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมอาชีพ

- 1.1 ความหมายของอาชีพ
- 1.2 ประเภทและลักษณะของอาชีพ

2. แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับอาชีพ

- 2.1 ทฤษฎีการเลือกอาชีพ
- 2.2 ทฤษฎีความต้องการทางอาชีพ
- 2.3 แนวทางส่งเสริมอาชีพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ

3. แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต

- 3.1 ความหมายเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต
- 3.2 องค์ประกอบเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต
- 3.3 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ
- 3.4 ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิต

4. แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

- 4.1 ความหมายของผู้สูงอายุ
- 4.2 โครงสร้างประชากรผู้สูงอายุ
- 4.3 การเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุ
- 4.4 ความต้องการของผู้สูงอายุ
- 4.5 ทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

5. แนวคิดรูปแบบ

5.1 ความหมายของรูปแบบ

5.2 ประเภทของรูปแบบ

5.3 การพัฒนารูปแบบ

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

1. แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมอาชีพ

1.1 ความหมายของอาชีพ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมาย “อาชีพ” หมายถึง การเลี้ยงชีวิต การทำมาหากิน การทำงานเป็นประจำเพื่อเลี้ยงชีพ ([https://dictionary.orst.go.th/\(Online\)](https://dictionary.orst.go.th/(Online))). อาชีพ หมายถึง งานที่ได้มาซึ่งรายได้เป็นผลตอบแทนของการทำงาน โดยมีการลงทุนลงแรงและการใช้ความรู้ความสามารถในการทำงานทั้งการเป็นแรงงานที่มีการทำข้อตกลงกับผู้ว่าจ้างว่าจะได้ผลตอบแทนแบบไหนจำนวนเท่าใด บ้างก็ได้รับเป็นรายวัน บ้างก็ได้รับเป็นรายสัปดาห์ และบ้างก็ได้เป็นรายเดือน หรือการประกอบอาชีพเป็นเจ้าของธุรกิจด้วยตัวเองในการค้าขายสร้างรายได้ให้กับตนเอง (TREND.CO : [https://intrend.co/%E0%B8%98...\(Online\)](https://intrend.co/%E0%B8%98...(Online))).

กรมแรงงาน (2542: 479) ให้คำนิยามของคำว่า อาชีพ หมายถึง การประกอบกิจกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านเศรษฐกิจ ด้านจิตใจ และสังคมทุกชนิด โดยแบ่งออกเป็น 9 หมวด ดังนี้

1. งานที่ใช้วิชาชีพวิชาการ ได้แก่ ผู้ที่ได้รับการศึกษาและฝึกอบรมขั้นสูงหรือผู้ที่ได้รับฝึกอบรมเฉพาะด้าน

2. งานบริหารและการจัดการ ได้แก่ ผู้ออกกฎหมาย ผู้พิจารณากำหนดนโยบาย งานอำนวยการ และงานจัดการด้านองค์กร เช่น นักบริหารของหน่วยงานรัฐบาล ผู้จัดการของรัฐบาลหรือเอกชน

3. งานเสมียนพนักงาน ได้แก่ ผู้ประกอบการอาชีพในสำนักงาน ทำงานเกี่ยวกับการจัดการและเก็บรักษาบันทึกประวัติและสถิติทุกชนิด ทำงานเกี่ยวกับเงิน งานธุรกิจอุตสาหกรรม โต้ตอบจดหมาย พนักงานจัดเก็บเอกสาร เลขานุการ ไปรษณีย์

4. งานเกี่ยวกับการค้า การทำงานเกี่ยวกับซื้อขายสินค้าและบริการทุกชนิด ทั้งสินค้าส่งและสินค้าปลีก ผู้เร่ขาย นัดโฆษณา ผู้ให้คำแนะนำการใช้สินค้า ตัวแทนขายหน้า ประกันและผู้รับจำหน่าย

5. งานด้านบริการ ได้แก่ งานปรุงอาหาร การเสริมสวย ตำรวจ เจ้าหน้าที่ ยาม ด้านรักษาความปลอดภัย

6. งานกสิกรรม ได้แก่ การเลี้ยงสัตว์ การประมง ทำไร่ ทำนา ทำสวน

7. งานการผลิตและการใช้อุปกรณ์ขนส่ง ได้แก่ การก่อสร้าง การบำรุงรักษา และซ่อมทางหลวง ผู้ใช้อุปกรณ์ในการขนส่งและผู้ที่ทำงานประเภทต่างๆ

8. งานทหาร ได้แก่ ผู้ที่รับราชการทหาร ผู้รับราชการประจำในกองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ และกองกำลังเกี่ยวกับการรักษาความมั่นคง

9. งานที่มีอาจจัดประเภทได้ ได้แก่ อาชีพกรรมกรและรับจ้างทั่วไป

โดยสรุป อาชีพ หมายถึง การทำกิจกรรม การทำงานหาเลี้ยงชีพ ซึ่งมีรายได้ตอบแทนจากการประกอบอาชีพในลักษณะการทำงานที่มีข้อตกลงกับผู้ว่าจ้างหรือการประกอบอาชีพดำเนินการได้เอง

1.2 ประเภทและลักษณะของอาชีพ

ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย ได้แบ่งประเภทของอาชีพ ไว้ 2 ลักษณะ คือ 1) แบ่งตามเนื้อหาวิชาของอาชีพ และ 2) แบ่งตามลักษณะของการประกอบอาชีพ

1) การแบ่งอาชีพตามเนื้อหาวิชาของอาชีพ

สามารถจัดกลุ่มอาชีพตามเนื้อหาวิชา 6 ประเภท ดังนี้

1.1 อาชีพเกษตรกรรม ถือเป็นอาชีพหลักและเป็นอาชีพสำคัญของประเทศ ปัจจุบันประชากรของไทยไม่น้อยกว่าร้อยละ 60 ยังประกอบอาชีพนี้อยู่ อาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพเกี่ยวเนื่องกับการผลิต และการจัดจำหน่ายสินค้าและบริการทางด้านการเกษตร อาชีพเกษตรกรรมได้แก่ การทำนา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ

1.2 อาชีพอุตสาหกรรม การทำอุตสาหกรรม หมายถึง การผลิตสินค้าอันเนื่องมาจากนำเอาวัสดุ หรือสินค้าบางชนิดมาแปรสภาพให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ใช้งานขึ้น การประกอบอาชีพอุตสาหกรรม แบ่งตามขนาดได้ดังนี้

(1) อุตสาหกรรมในครอบครัว เป็นอุตสาหกรรมที่ทำกันในครัวเรือนหรือภายในบ้าน ใช้แรงงานคนในครอบครัวเป็นหลัก บางทีอาจใช้เครื่องจักรขนาดเล็กช่วยในการผลิต

ใช้วัสดุดิบที่หาได้ในท้องถิ่นมาเป็นปัจจัยในการผลิตอุตสาหกรรมในครัวเรือน ได้แก่ การทอผ้า การจักสาร การทำอิฐมอญ ฯลฯ ลักษณะการดำเนินงานไม่เป็นระบบเท่าใดนัก รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีแบบง่าย ๆ ไม่ยุ่งยากซับซ้อนและมีการการลงทุนไม่มากนัก

(2) อุตสาหกรรมขนาดย่อม เป็นอุตสาหกรรมที่มีการจ้างคนงานมากกว่า 50 คน ใช้เงินทุนดำเนินการไม่เกิน 10 ล้านบาท อุตสาหกรรมขนาดย่อม ได้แก่ โรงกลึง ouch่อม รถ โรงสีข้าว ฯลฯ ลักษณะการดำเนินงานมีขอบการผลิตไม่ซับซ้อน ใช้แรงงานที่มีฝีมือไม่มากนัก

(3) อุตสาหกรรมขนาดกลาง เป็นอุตสาหกรรมที่มีการจ้างคนงานมากกว่า 50 คน แต่ไม่เกิน 200 คน ใช้เงินทุนดำเนินการมากกว่า 10 ล้านบาท แต่ไม่เกิน 100 ล้านบาท อุตสาหกรรมขนาดกลางได้แก่ อุตสาหกรรมทอกระสอบ อุตสาหกรรมเสื้อผ้าสำเร็จรูป เป็นต้น การดำเนินงานของอุตสาหกรรมขนาดกลางต้องมีการจัดการที่ดี แรงงานที่ใช้ต้องมีทักษะ ความรู้ ความสามารถในการกระบวนการผลิตเป็นอย่างดี เพื่อที่จะได้สินค้าที่มีคุณภาพระดับเดียวกัน

(4) อุตสาหกรรมขนาดใหญ่ เป็นอุตสาหกรรมที่มีคนงานมากกว่า 200 คน ขึ้นไป เงินทุนดำเนินการ มากกว่า 200 ล้านบาท แต่ไม่เกิน 100 ล้านบาท อุตสาหกรรมขนาดใหญ่ มีระบบการจัดการที่ดีใช้คนที่มี ความรู้ ทักษะ ความสามารถเฉพาะด้าน หลายสาขา เช่น วิศวกรรม อิเล็กทรอนิกส์ ในการดำเนินงานผลิตมีกรรมวิธีที่ยุ่งยาก ใช้เครื่องจักร คนงาน เงินทุน จำนวนมากขึ้น มีกระบวนการผลิตที่ทันสมัยและผลิตสินค้าได้ที่ละมาก ๆ มีการจ้างบุคคลระดับผู้บริหารที่มีความสามารถ

1.3 อาชีพพาณิชย์กรรมและอาชีพบริการ

(1) อาชีพพาณิชย์กรรม เป็นการประกอบอาชีพที่มีการแลกเปลี่ยนระหว่างสินค้ากับเงิน ส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นการซื้อมาและขายไป ผู้ประกอบอาชีพทางพาณิชย์กรรม จึงจัดเป็นคนกลาง ซึ่งทำหน้าที่ซื้อสินค้าจากผู้ผลิตและนำมาขายต่อให้แก่ผู้บริโภค ประกอบด้วย การค้าส่งและการค้าปลีก โดยอาจจัดจำหน่ายในรูปแบบของการขายตรงหรือขายทางอ้อม

(2) อาชีพบริการ หมายถึง อาชีพที่ทำให้เกิดความพอใจแก่ผู้ซื้อ การบริการอาจเป็นสินค้า ที่มีตัวตนหรือไม่มีตัวตนก็ได้ การบริการมีตัวตน ได้แก่ บริการขนส่ง บริการทางการเงิน ส่วนบริการที่ไม่มีตัวตน ได้แก่ บริการท่องเที่ยว บริการรักษาพยาบาล เป็นต้น ดังนั้น อาชีพพาณิชย์กรรม จึงเป็นตัวกลางในการขายสินค้าหรือบริการต่างๆ นับตั้งแต่การนำวัสดุ ดิบจากผู้ผลิตทางด้านเกษตรกรรม ตลอดจนถึงสินค้าสำเร็จรูปจากโรงงานอุตสาหกรรม รวมทั้ง

คหกรรม ศิลปกรรม หัตถกรรม ไปให้ผู้ซื้อ ผู้ประกอบอาชีพนี้จะต้องมีความสามารถในการจัดหา มีความคิดริเริ่มและมีคุณธรรม จึงจะประกอบอาชีพเจริญก้าวหน้า

1.4 อาชีพคหกรรม การประกอบอาชีพคหกรรม ได้แก่ อาชีพที่เกี่ยวกับการประกอบอาหาร ขนม การตัดเย็บ การเสริมสวย ตัดผม เป็นต้น

1.5 อาชีพหัตถกรรม การประกอบอาชีพหัตถกรรม ได้แก่ อาชีพที่เกี่ยวกับงานช่าง โดยการใช้มือในการผลิตชิ้นงานเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ อาชีพจักสาน แกะสลักทอ ผ้าด้วยมือ ทอเสื่อ เป็นต้น

1.6 อาชีพศิลปกรรม การประกอบอาชีพศิลปกรรม ได้แก่ อาชีพเกี่ยวข้องกับ การแสดงออกในลักษณะต่าง ๆ เช่น การวาดภาพ การปั้น การดนตรี การละคร การโฆษณา การถ่ายภาพ เป็นต้น

2) การแบ่งอาชีพตามลักษณะของการประกอบอาชีพ

การจัดกลุ่มอาชีพตามลักษณะการประกอบอาชีพ เป็น 2 ลักษณะ คือ อาชีพอิสระ และ อาชีพรับจ้าง

2.1) อาชีพอิสระ หมายถึง อาชีพทุกประเภทที่ผู้ประกอบการดำเนินการด้วยตนเองแต่เพียงผู้เดียวหรือเป็นกลุ่ม อาชีพอิสระเป็นอาชีพที่ไม่ต้องใช้คนจำนวนมาก เมื่อมีความจำเป็นสามารถจ้างคนอื่นมาช่วยได้ เจ้าของกิจการเป็นผู้ลงทุนและจำหน่ายเอง คิดและตัดสินใจด้วยตนเองทุกเรื่อง เช่น ขายอาหาร ขายของชำ ซ่อมรถจักรยานยนต์ ฯลฯ

ในการประกอบอาชีพอิสระ ผู้ประกอบการจะต้องมีความรู้ ความสามารถในเรื่อง การบริหาร การจัดการ เช่น การตลาด ทำเลที่ตั้ง เงินทุน การตรวจสอบ และการประเมินผล อดทนต่องานหนัก ไม่ถ้อยถอยต่อปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ และมองเห็นภาพการดำเนินการได้

นอกจากนี้ กรมวิชาการ (อ้างใน วิมล วีระพัฒน์, 2552 : 6) ได้ให้ความหมาย อาชีพอิสระ หมายถึง อาชีพที่ประกอบกันเป็นธุรกิจภายในครอบครัว ที่ต้องใช้ความรู้หรือทักษะที่ต้องผ่านการฝึกฝนอบรมพอสมควร เช่น อาชีพทำของที่ระลึกด้วยวัสดุที่มีในท้องถิ่น การปลูกผัก การเลี้ยงปลา และยังหมายถึง ผู้ประกอบการขนาดย่อมที่เป็นธุรกิจครอบครัว

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (อ้างใน วิมล วีระพัฒน์, 2552 : 6) ได้ให้ความหมายอาชีพอิสระ หมายถึง เป็นอาชีพที่สามารถดำเนินการเองได้ โดยลงทุนน้อย ใช้

ความคิด ใช้กำลังกายค่อนข้างมาก เน้นการพึ่งตนเอง คำว่า อาชีพอิสระมีความหมายคล้ายกันกับ อาชีพส่วนตัว ธุรกิจ ขนาดย่อม การประกอบการขนาดย่อม เป็นต้น

จากข้อมูลที่กล่าวมาข้างต้น อาชีพอิสระ หมายถึง อาชีพที่มีขนาดของ กิจการขนาดย่อม สามารถดำเนินการด้วยตนเอง โดยลงทุนน้อย ใช้กำลังกายและความคิด ค่อนข้างมาก เน้นการพึ่งพาตนเอง

กรมสามัญ (อ้างใน ทวีพร ปรีชา, 2554 : 37) ได้แบ่งประเภทอาชีพอิสระ คือ

1) อาชีพผู้ผลิต ได้แก่ อาชีพที่ผู้ดำเนินการผลิตชิ้นงานเพื่อจำหน่าย เช่น งานประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์เครื่องใช้เครื่องปั้นดินเผา ผลิตผลทางการเกษตร เป็นต้น

2) อาชีพบริการ ได้แก่ อาชีพที่ผู้ดำเนินการได้เอื้ออำนวยความสะดวก หรือให้บริการแก่ผู้บริโภค เช่น ช่างซ่อมวิทยุโทรทัศน์ แม่ค้า ช่างตัดผม ช่างเสริมสวย เป็นต้น ปัจจัยหลักที่สำคัญก่อนเริ่มการประกอบอาชีพอิสระ 1) ปัจจัยแรก คือ ทุน 2) ปัจจัยที่สอง คือ ความรู้ ในงานอาชีพ 3) ปัจจัยที่สาม คือ การจัดการในการบริหารงานเกี่ยวกับอาชีพของตนเอง 4) ปัจจัยที่สี่ คือ การตลาด

2.2) อาชีพรับจ้าง หมายถึง อาชีพที่มีผู้อื่นเป็นเจ้าของกิจการ โดยตัวเองเป็นผู้รับจ้าง ทำงานให้ และได้ค่าตอบแทนเป็นค่าจ้าง หรือ เงินเดือน อาชีพรับจ้างประกอบด้วย 2 ฝ่าย ซึ่งได้ตกลงว่าจ้างกัน ฝ่ายแรกเรียกว่า “นายจ้าง” หรือ ผู้ว่าจ้าง บุคคลหลังเรียกว่า “ลูกจ้าง” หรือ ผู้รับจ้าง มีค่าตอบแทนที่ผู้ว่าจ้างจะต้องจ่ายให้แก่ ผู้รับจ้าง เรียกว่า “ค่าจ้าง” โดยทั่วไปมีลักษณะ เป็นการรับจ้างทำงานในสถานประกอบการหรือโรงงาน อัตราค่าจ้างอยู่กับการกำหนดของเจ้าของสถานประกอบการ การประกอบการรับจ้างมีลักษณะข้อดี คือ ไม่ต้องเสี่ยงกับการลงทุน เพราะลูกจ้างจะใช้เครื่องมือ อุปกรณ์ที่นายจ้างจัดไว้ให้ ข้อเสีย คือ มักจะเป็นงานที่ทำซ้ำๆเหมือนกันทุกวันและต้องปฏิบัติตามกฎ ระเบียบของนายจ้าง

2. แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับอาชีพ

2.1 ทฤษฎีการเลือกอาชีพ

Super (1957: 99-108) ได้ศึกษาการเลือกอาชีพและสรุปรวบรวมตั้งเป็นทฤษฎีการเลือกอาชีพขึ้น โดยใช้ชื่อทฤษฎีว่า “ทฤษฎีการพัฒนาอาชีพ (Theory of Vocational Development) ความรู้พื้นฐานเบื้องต้นของทฤษฎีอยู่ 12 ประการ คือ

1. ความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Differences) ความแตกต่างระหว่างบุคคลเป็นสิ่งสำคัญในการศึกษาการพัฒนาอาชีพของบุคคลย่อมแตกต่างกันทั้งด้านความสามารถ ความสนใจ และบุคลิกภาพ ดังนั้น การเลือกอาชีพของบุคคลจึงต้องคำนึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

2. ความสามารถหลายๆอย่าง ในตัวบุคคล (Multipotentetiality) บุคคลแต่ละบุคคลมีความสามารถแตกต่างกัน การจะประสบความสำเร็จในงานอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือมีความพอใจในงานอย่างใดอย่างหนึ่ง การที่จะเปรียบเทียบความสามารถกับอีกคนนั้นทำได้ยาก ทุกคนจะต้องมีความสามารถเฉพาะตัวที่แตกต่างกัน

3. รูปแบบความสามารถในอาชีพ (Occupational Ability Patterns) อาชีพแต่ละอาชีพมีรูปแบบของความสามารถของแต่ละอาชีพ เช่น ความสามารถ ความสนใจและบุคลิกภาพ อาชีพหนึ่งๆ ต้องการบุคคลที่มีความสามารถ ความสนใจ และบุคลิกภาพต่างไปจากอีกอาชีพหนึ่ง

4. การเลียนแบบและบทบาทของรูปแบบ (Identification and Role of Models) บุคคลส่วนมากจะเลียนแบบบิดา มารดา หรือบุคคลอื่นในด้านการประกอบอาชีพ

5. ความต่อเนื่องของการตัดสินใจ (Continuity of Judgement) บุคคลจะเลือกอาชีพอะไรนั้น การตัดสินใจจะต้องเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง เพราะสถานการณ์หรือสิ่งแวดล้อมที่ตัวบุคคลอาศัยหรือที่ทำงานนั้น จะต้องมีการเปลี่ยนแปลง

6. ช่วงของชีวิต (life Stage) กระบวนการเลือกอาชีพเป็นกระบวนการต่อเนื่องตามช่วงชีวิตของบุคคล ซึ่งแบ่งเป็น 5 ขั้น คือ 1) ขั้นการเติบโต (Growth Stage) เริ่มตั้งแต่เกิดจนถึง 14 ปี พัฒนาความสามารถ ความรู้สึก และทักษะ 2) ขั้นของการสำรวจ (Exploration Stage) ระหว่างอายุ 14-25 ปี เป็นช่วงที่บุคคลทำความเข้าใจตนเอง การหาอาชีพและตำแหน่งทางสังคม 3) ขั้นของการสร้างหลักฐาน (Establishment Stage) ระหว่างอายุ 25-45 ปี เป็นช่วงที่บุคคลคิดมีครอบครัว มีอาชีพที่แน่นอน มีงานทำมั่นคงและขั้นที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ คือ ขั้น 4)

ขั้นของชีวิตมั่นคง (Maintenance Stage) ระหว่างอายุ 45-65 ปี เป็นช่วงที่เห็นความสำคัญของครอบครัว หาคำความก้าวหน้าในการทำงานและ ขั้น5) ขั้นของความเสื่อม (Decline Stage) อายุตั้งแต่ 65 ปี ถึงตาย เป็นช่วงที่ทำงานน้อยและมีความรับผิดชอบน้อยมีบทบาททางสังคมน้อย

7. รูปแบบอาชีพ (Career Patterns) ภาระสวนของอาชีพขึ้นอยู่กับระดับสังคม เศรษฐกิจ และโอกาส ซึ่งภาระสวนของอาชีพนี้ ได้แก่ ระดับสูงต่ำของอาชีพ ความถี่ในการเปลี่ยนแปลงงานอาชีพบางอย่างทำให้เปลี่ยนงานบ่อย

8. การพัฒนาอาชีพ ควรได้รับการแนะแนว (Development can be Guided) ในเรื่องของอาชีพควรได้รับการแนะแนวที่ถูกต้อง เพื่อให้เกิดการพัฒนาอาชีพอย่างเหมาะสม โดยการให้ทดลองฝึกหัดบ้างตามโอกาสอันสมควร

9. การพัฒนาอาชีพเป็นผลของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสิ่งแวดล้อม (Development of The Result of Interaction) การได้รับการศึกษาจากโรงเรียนและจากสังคม เป็นสิ่งที่ช่วยประเมินแปลความหมาย ข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพและทดลองวางแผนเกี่ยวกับอาชีพ เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจในตนเองและความสามารถของตนเองที่จะเป็นไปได้จริง

10. การเปลี่ยนแปลงในกระบวนการประกอบอาชีพ (The Dynamics of Career Patterns) กระบวนการประกอบอาชีพนี้ขึ้นอยู่กับระดับสังคม เศรษฐกิจ ความสามารถ และความสนใจส่วนบุคคลซึ่งไม่คงที่ เช่นเดียวกับการพัฒนาของบุคคลตามช่วง ของชีวิต (Life Stage)

11. ความพอใจในงานขึ้นอยู่กับความแตกต่างระหว่างบุคคล ตำแหน่งและบทบาทของบุคคล (Job satisfaction Individual Differences, Status and Role) ระดับความพึงพอใจขึ้นอยู่กับระดับของการพัฒนาความคิดเกี่ยวกับตนเองของบุคคล

12. งานคือ วิถีทางของชีวิต (Work is a Way of Life) งานเป็นวิถีทางชีวิตของบุคคลได้ค้นพบทางออกที่ใช้แสดงความสามารถ ความสนใจ ค่านิยมของบุคคลนั้น และความสามารถกระทำได้ตามบทบาทที่บุคคลนั้นเลือกสรรแล้ว

จอห์น แอล ฮอลแลนด์ (John L. Holland) ได้สร้าง ทฤษฎีการเลือกอาชีพ ขึ้นโดยมีความคิดพื้นฐาน 4 ประการ (Holland. 1973: 2 - 4) ซึ่งแนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับอาชีพของผู้สูงอายุ มีดังนี้

1. บุคลิกภาพของบุคคลทั่วไปแบ่งได้เป็น 6 ลักษณะตามความสนใจอาชีพประเภทต่าง ๆ ต่อไปนี้คือ 1) งานช่างฝีมือและกลางแจ้ง 2) งานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี 3) งานบริการการศึกษาและสังคม 4) งานสำนักงานและเสมียน 5) งานจัดการและค้าขายและ 6) งานศิลปะดนตรี และวรรณกรรมบุคลิกภาพแต่ละลักษณะเป็นผลจากการปะทะสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมต่าง ๆ กับแรงผลักดันส่วนบุคคลซึ่งประกอบด้วยศักดิ์ตระกูล บิดามารดา ระดับชั้นทางสังคม และสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ประสบการณ์เหล่านี้จะก่อให้เกิดความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบ และความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบนี้จะกลายเป็นความสนใจ และจากความสนใจจะนำไปสู่ความสามารถเฉพาะ ท้ายที่สุดความสนใจและความสามารถเฉพาะจะกำหนดให้บุคลิกคิด รับรู้ และแสดงเอกลักษณ์ของตน

2. สิ่งแวดล้อมของบุคคลก็แบ่งได้เป็น 6 อย่างตามความสนใจอาชีพประเภทต่าง ๆ ข้างต้นเช่นเดียวกัน สิ่งแวดล้อมแต่ละอย่างนี้ถูกรอบงำโดยบุคลิกภาพ และเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงปัญหาและความกดดันบางประการ และโดยเหตุที่บุคลิกภาพต่างกัน ทำให้ความสนใจและความถนัดต่างกันด้วย บุคคลจึงมีแนวโน้มจะหันเข้าหาบุคคลหรือสิ่งต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับบุคลิกภาพของตน ดังนั้น บุคคลในกลุ่มเดียวกันจึงมักความคล้าย

3. บุคคลจะค้นหาสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้เขาได้ฝึกทักษะและใช้ความสามารถของเขาทั้งยังเปิดโอกาสให้เขาได้แสดงทัศนคติ ค่านิยม และบทบาทของเขา

4. พฤติกรรมของบุคคลถูกกำหนดโดยบุคลิกภาพและสิ่งแวดล้อม ด้วยเหตุนี้ เมื่อเราทราบบุคลิกภาพและสิ่งแวดล้อมบุคคลก็จะทำให้เราทราบถึง ผลที่จะติดตามมาด้วย ซึ่งได้แก่ การเลือกอาชีพ การเปลี่ยนงาน ความสำเร็จในอาชีพ ความสามารถเฉพาะ พฤติกรรมทางการศึกษาและสังคม

นอกจากความคิดพื้นฐาน 4 ประการข้างต้นแล้ว ฮอลแลนด์ยังมีแนวคิดปลีกย่อยเพิ่มเติมอีก 4 ประการ (Holland. 1973: 4 - 5) ดังนี้

1. ความสอดคล้องต้องการ (Consistency) บุคลิกภาพบางลักษณะมีความสอดคล้องต้องการ เช่น บุคลิกภาพของผู้มีความสนใจอาชีพประเภทงานช่างฝีมือและกลางแจ้ง กับบุคลิกภาพของผู้มีความสนใจอาชีพประเภทงานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี หรือบุคลิกภาพของผู้มีความสนใจอาชีพประเภทงานสำนักงานและเสมียนกับบุคลิกภาพของผู้มีความสนใจอาชีพประเภทงานศิลปะ ดนตรี และวรรณกรรม

2. ความแตกต่างกัน (Differentiation) โดยปกติ บุคคลจะมีบุคลิกภาพเด่นชัด อยู่ ลักษณะหนึ่ง แม้จะมีบุคลิกลักษณะอื่น ๆ ปะปนอยู่บ้าง แต่บางคนอาจจะมีบุคลิกภาพลักษณะต่าง ๆ อยู่ในระดับใกล้เคียงกันจนยากต่อการชี้ชัดลงไปว่าบุคคลนั้นมีบุคลิกภาพลักษณะใด

3. ความเหมาะสมกัน (Congruence) บุคลิกภาพและสิ่งแวดล้อมต้องมีความเหมาะสมกัน เช่น สิ่งแวดล้อมของผู้ที่มีความสนใจประเภทงานช่างฝีมือและกลางแจ้งย่อมเหมาะสมกับบุคลิกภาพของผู้ที่มีความสนใจอาชีพประเภทนี้มากกว่าบุคลิกภาพของผู้ที่มีความสนใจประเภทอื่น

4. การคาดคะเน (Calculus) โดยเหตุที่บุคลิกภาพแต่ละลักษณะและสิ่งแวดล้อมแต่ละอย่างมิได้แยกจากกันโดยเด็ดขาด และต่างก็มีความสัมพันธ์ภายในกันอยู่ ดังนั้นเมื่อบุคคลมีบุคลิกภาพลักษณะหนึ่งก็ทำให้สามารถคาดคะเนถึงบุคลิกภาพลักษณะอื่นได้ด้วย

โดยสรุป "ทฤษฎีการเลือกอาชีพ" ของฮอลแลนด์มีแนวคิดพื้นฐาน ได้แก่ การเลือกอาชีพเป็นการแสดงออกซึ่งบุคลิกภาพ แบบสำรวจความสนใจคือแบบสำรวจบุคลิกภาพ ฮอลแลนด์ได้กล่าวถึง "การเลือกอาชีพ" ไว้ว่า "การเลือกอาชีพคือ การกระทำที่สะท้อนให้เห็นถึงแรงจูงใจความรู้ บุคลิกภาพ และความสามารถของบุคคล อาชีพเป็นวิถีชีวิต ส่วนสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นงาน และทักษะ"

2.2 ทฤษฎีความต้องการทางอาชีพ

ฮอปพอค (Hoppock's composite theory) ได้แบ่งความต้องการทางอาชีพ ออกเป็นส่วนย่อย ๆ ดังนี้ (<http://research.mol.go.th/2013/rsdat/data/doc/PBMKND7/06PBMKND7.pdf>, (Online))

1) คนเราเลือกอาชีพเพื่อสนองความต้องการเป็นความต้องการ ทั้งทางร่างกาย และจิตใจความต้องการที่หลากหลายของมนุษย์เป็นตัวกำหนดให้เขาเลือกอาชีพที่จะสนองความต้องการของเขาได้

2) อาชีพที่เราเลือกมักจะเป็นอาชีพที่สามารถตอบสนองความต้องการที่สูงที่สุดของเราได้

3) ความรู้เกี่ยวกับอาชีพก็มีส่วนสำคัญในการตัดสินใจเลือกอาชีพ

4) ความพึงพอใจในอาชีพเกิดจากการได้ประกอบอาชีพที่ตรงกับความต้องการของเรา

5) ความพึงพอใจในการทำงานมิได้หมายถึงเฉพาะสิ่งที่คุณจะได้รับในปัจจุบันเท่านั้นอาจเป็นสิ่งที่เขาคาดหวังว่างานจะมีอนาคตที่สดใสกว่าง่าย ๆ คืองานเป็นบันไดไปสู่ตำแหน่งหรืองานใหม่ในอนาคตที่ดีกว่าก็เป็นได้

6) คนเราเมื่อเลือกอาชีพแล้ว เปลี่ยนแปลงได้เสมอถ้าเขาารู้สึกว่าการเปลี่ยนจะทำให้เขาได้รับการตอบสนองที่ดีกว่างานเก่า

2.3 อาชีพของผู้สูงอายุ

การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ การเตรียมการฝึกอาชีพสำหรับคนสูงอายุเป็นความจำเป็น เพราะการประกอบอาชีพหรือการมีงานทำ นอกจากจะเป็นการใช้ความรู้ความสามารถที่มีอยู่ เพื่อการยังชีพและสร้างครอบครัวแล้ว ยังเป็นการสร้างเกียรติภูมิและคุณค่าให้กับผู้ทำงาน และสังคมอีกด้วย

1) อาชีพงานที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ แบ่งเป็น 6 ประเภท ดังนี้

(1) งานที่ใช้ทักษะสูงและใช้แรงงานน้อย ได้แก่ อาชีพนักวิชาการ เช่น การสอนหนังสือ นักวางแผน และนักวิจัย

(2) งานที่ใช้ทักษะสูงและใช้แรงงานมาก คือ อาชีพบริการรักษาความปลอดภัย

(3) งานที่ใช้ทักษะปานกลางและใช้แรงงานน้อย ได้แก่ อาชีพศิลปะและการแสดง เช่น นักออกแบบเสื้อผ้า หรืออาชีพเกี่ยวกับการทำอาหาร เช่น แม่ครัว และคนทำอาหารในภัตตาคาร

(4) งานที่ใช้ทักษะปานกลางและใช้แรงงานมาก ได้แก่ อาชีพช่าง เช่น ช่างซ่อมไฟฟ้า

(5) งานที่ใช้ทักษะน้อยและใช้แรงงานน้อย ได้แก่ อาชีพพนักงานประจำสำนักงาน เช่น เสมียน และ แม่บ้านประจำสำนักงาน หรืออาชีพค้าขาย

(6) งานที่ใช้ทักษะน้อยและใช้แรงงานมาก ได้แก่ อาชีพหัตถกรรม เช่น ถัก ร้อย และทอผ้า เป็นต้น หรืออาชีพการเกษตรกรรม เช่น ทำไร่ ทำนา (จิราพัทธ์ แก้วศรีทอง, 2558)

2) แนวทางส่งเสริมอาชีพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพทั้งด้านร่างกาย ความรู้ ความสามารถ และภูมิปัญญา สามารถมีส่วนร่วมช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ โดยเฉพาะเศรษฐกิจฐานรากที่มุ่งชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งปัจจุบันผู้สูงอายุเพิ่มจำนวนประชากรมากขึ้นเรื่อยๆ เป็นกลุ่มใหญ่ในชุมชน ดังนั้นรัฐบาลจึงให้ความสำคัญที่จะให้ผู้สูงอายุในชุมชนสามารถประกอบอาชีพ โดยมีแนวทางส่งเสริมอาชีพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ ดังนี้

2.1) การส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

2.1.1) นโยบาย

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ได้กำหนดประเด็นสำคัญในการส่งเสริมอาชีพของผู้สูงอายุไว้ บนพื้นฐานการพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน ได้แก่ 1. การพัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง อาทิ การเรียนรู้สู่การปฏิบัติ อย่างต่อเนื่อง มีการสั่งสมทุนทางปัญญา และเชื่อมโยงการค้นคว้าวิจัย และ 2. พัฒนาสู่การเสริมสร้างขีดความสามารถในการประกอบสัมมาชีพและการดำรงชีวิตที่เหมาะสมในแต่ละช่วงวัย และในส่วนของพัฒนาผู้สูงอายุให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม ดำเนินการ ดังนี้ คือ

(1) ส่งเสริมการสร้างรายได้และการมีงานทำในผู้สูงอายุ โดยกำหนดลักษณะประเภทงานและอัตราค่าจ้างที่เหมาะสมควบคู่กับการเพิ่มพูนความรู้ ทักษะทั้งด้านวิชาการและการใช้สื่อการเรียนรู้สมัยใหม่ให้แก่ผู้สูงอายุ เพื่อการประกอบอาชีพและการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

(2) ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการนำความรู้และประสบการณ์ของผู้สูงอายุที่เป็นคลังสมองของชาติทั้งภาครัฐและเอกชน ประชาชนชาวบ้าน ผู้มีความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนา ชุมชน ท้องถิ่น และประเทศ

(3) ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งตนเอง โดยการปรับปรุงสภาพแวดล้อมและความจำเป็นทางกายภาพให้เหมาะกับวัย และการพัฒนาระบบการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในรูปแบบที่หลากหลายทั้งในด้านการจัดบริการสุขภาพและสวัสดิการสังคมอย่างบูรณาการ โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งพัฒนาชุมชนที่มีศักยภาพและความ

พร้อมให้เป็นต้นแบบของการดูแลผู้สูงอายุเพื่อ ขยายผลไปสู่ชุมชนอื่น (ธัชกร ภัทรพันธ์, 2561: 27-28)

นอกจากนี้การส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุได้ถูกกำหนดไว้ในแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตและการส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ โดยมีหลักการที่สำคัญ ดังนี้ (สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ, 2556)

2.1.2) หลักการ

- (1) เป็นการจัดสวัสดิการในรูปแบบการดูแลผู้สูงอายุครบวงจรในทุกมิติ
- (2) ชุมชนเป็นฐานและเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุ แคนนำอาสาสมัคร ชุมชน เครือข่ายภาครัฐและภาคเอกชนมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อน โดยมีองค์กรปกครองท้องถิ่นให้การหนุนเสริม
- (3) ผู้สูงอายุมีสถานที่รวมกลุ่มทำกิจกรรมครอบคลุมทุกมิติ โดยเฉพาะมิติเศรษฐกิจเน้นการสร้างรายได้และการมีงานทำที่เหมาะสมกับสำหรับผู้สูงอายุ
- (4) ส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุโดยเฉพาะการส่งเสริมด้านอาชีพการผลิต การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในชุมชนอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน

2.1.3) กิจกรรมการส่งเสริมอาชีพ

- (1) ฝึกอบรมอาชีพตามความถนัดและความสนใจรวมถึงศักยภาพของผู้สูงอายุหรือพัฒนาต่อยอดอาชีพที่ผู้สูงอายุได้ทำอยู่ เช่น การจักสาน การปั้น การประดิษฐ์ และงานฝีมือต่าง ๆ
- (2) กิจกรรมกลุ่มอาชีพเพื่อสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุ
- (3) กิจกรรมแสดงผลงานและสถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์สำหรับผู้สูงอายุให้กับผู้สนใจ
- (4) กิจกรรมการตลาดเพื่อค้นหาช่องทางจำหน่ายผลิตภัณฑ์สำหรับผู้สูงอายุ โดยประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพผลิตภัณฑ์ชุมชน

(5) กิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ ได้แก่ ภูมิปัญญา ด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นก่อให้เกิดการอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และอาชีพที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

2.1.4) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่สำคัญในการส่งเสริมกิจกรรม

(1) ผู้สูงอายุ เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการร่วมกิจกรรม โดยเฉพาะการรวมกลุ่มเพื่อให้เกิดงานต่าง ๆ จนประสบความสำเร็จ

(2) องค์กร/ชมรมผู้สูงอายุ เป็นการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุโดยดำเนินการกิจกรรมร่วมกันและมีบทบาทสำคัญ ในการบริหารจัดการงานผู้สูงอายุในชุมชน

(3) องค์กรปกครองท้องถิ่น มีภารกิจโดยตรงในการพัฒนา และส่งเสริมอาชีพให้กับผู้สูงอายุ รวมถึงเป็นผู้กำหนดนโยบายให้เกิดการขับเคลื่อนกิจกรรมของผู้สูงอายุให้ลุล่วงไปได้ดีและมีประสิทธิภาพ

(4) หน่วยงานภาครัฐที่สนับสนุน ประกอบด้วยหน่วยงานด้านการส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุที่สำคัญ ได้แก่ (1) สำนักงานพาณิชย์จังหวัด (2) สำนักส่งเสริมภูมิปัญญาและวิสาหกิจชุมชน (3) ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงาน และ (4) หน่วยงานด้านการศึกษาเพื่อต่อยอดความรู้เดิมของผู้สูงอายุหรือสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ ตามความถนัด ความสนใจของผู้สูงอายุในชุมชนท้องถิ่น

(5) กลุ่มองค์กรอื่น ๆ องค์กรอาสาสมัครชุมชนภาคเอกชน และเครือข่ายชุมชนที่ให้บริการ สนับสนุนการส่งเสริมอาชีพในชุมชน

2.2) การส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุตามแนวทางพระราชรัฐ

2.2.1) นโยบายพระราชรัฐด้านผู้สูงอายุ

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์และสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. 2560.(online) ร่วมกับสถาบันบัณฑิตพัฒน บริหารศาสตร์ (นิด้า) เปิดเผยแพร่ผลสำรวจ เรื่อง “การส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุตามแนวทางพระราชรัฐ” ทำการสำรวจระหว่างวันที่ 1-30 เมษายน 2560 จากประชาชนทั่วไปที่ประกอบอาชีพทั่วประเทศ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Sampling) รวมขนาดตัวอย่างทั้งสิ้น จำนวน 4,800 หน่วยตัวอย่าง เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีลงพื้นที่ภาคสนาม จากผลการสำรวจประเด็นที่รัฐบาลควรเร่งดำเนินการนโยบายพระราชรัฐด้านผู้สูงอายุ พบว่า ความคิดเห็น

อันดับหนึ่ง ได้แก่ การเตรียมความพร้อมประชากรเข้าสู่สังคมวัยผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพ คิดเป็นร้อยละ 22.52 อันดับสอง ได้แก่ พัฒนาระบบมาตรฐานการดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุในภาวะพึ่งพิง คิดเป็นร้อยละ 19.71 อันดับสาม ได้แก่ ส่งเสริมและขยายโอกาสการทำงานสำหรับผู้สูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 19.39

2.2.2) การเตรียมตัวเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ

(1) การเตรียมตัวด้านสุขภาพเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 62.64 รองลงมา คือ การส่งเสริมอาชีพ คิดเป็นร้อยละ 60.63 และการออม คิดเป็นร้อยละ 42.73

(2) ความประสงค์ในการทำงานในวัยผู้สูงอายุ พบว่า มีความประสงค์ที่จะทำงานเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุหากมีผู้ว่าจ้างเปิดโอกาสให้เข้าทำงาน คิดเป็นร้อยละ 81.77 และไม่มี ความประสงค์ที่ทำงาน คิดเป็นร้อยละ 18.23 โดยระบุเหตุผลในการทำงาน คือ มีความจำเป็นในการดำรงชีวิต มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 69.09 รองลงมา คือ สร้างคุณค่าให้กับตนเอง คิดเป็นร้อยละ 51.84 และมีภาระทางการเงิน คิดเป็นร้อยละ 42.44 ส่วนความประสงค์ที่จะไม่ทำงานเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ระบุเหตุผลในการไม่ทำงาน ได้แก่ มีปัญหาด้านสุขภาพมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 47.48 รองลงมา คือ ต้องการพักผ่อน/ท่องเที่ยว คิดเป็นร้อยละ 46.45 และดูแลลูกหลาน คิดเป็น ร้อยละ 40.05

2.2.3) รูปแบบการทำงานของผู้สูงอายุ พบว่า

(1) รูปแบบการทำงานด้านเวลา ส่วนใหญ่ระบุรูปแบบการทำงานบางเวลา (Part time) คิดเป็นร้อยละ 87.60 และรูปแบบการทำงานเต็มเวลา (Full time) คิดเป็นร้อยละ 12.40

(2) ด้านสถานที่ พบว่า อยากรทำงานที่บ้าน มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 59.67 รองลงมา คือ ทำงานกับกลุ่ม, องค์กร, ชุมชน คิดเป็นร้อยละ 32.83 และภาครัฐ/เอกชน คิดเป็นร้อยละ 5.73

(3) ด้านลักษณะงาน พบว่า ส่วนใหญ่ระบุลักษณะงานแบบกลุ่มอาชีพคหกรรม/หัตถกรรม/ศิลปกรรม มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 32.13 รองลงมา คือ อาชีพอิสระ เช่น รับจ้างทั่วไป, ธุรกิจส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ 30.13 และเกษตรกรรม คิดเป็นร้อยละ 10.38

(4) ลักษณะรัฐให้ทุนแก่ผู้สูงอายุในการประกอบอาชีพ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 53.33 รองลงมา คือ รัฐจัดสรรตำแหน่งงานให้ผู้สูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 30.27 รัฐติดต่อกับหน่วยงานธุรกิจให้ คิดเป็นร้อยละ 9.96

(5) หน่วยงานที่ต้องการให้มีบทบาทต่อการส่งเสริมอาชีพของผู้สูงอายุ พบว่า ส่วนใหญ่มีความต้องการให้กระทรวงพัฒนาสังคมฯ มีบทบาทในการส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 65.07 รองลงมาคือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) คิดเป็นร้อยละ 58.28 กระทรวงแรงงาน คิดเป็นร้อยละ 55.53

(6) ข้อเสนอแนะในการส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุตามแนวทางประชารัฐ เสนอว่า ควรจัดหาแหล่งเงินทุนเพื่อประกอบอาชีพให้แก่ผู้สูงอายุ มากที่สุด ร้อยละ 39.56 รองลงมา ให้มีการส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุตามความเหมาะสม ร้อยละ 17.78 และเพิ่มสวัสดิการให้ผู้สูงอายุ ร้อยละ 13.33

3. แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต

3.1 ความหมายเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต

องค์การยูเนสโก (UNESCO, 1993) ได้นิยามคุณภาพชีวิต ไว้ว่า หมายถึง ระดับความเป็นอยู่ที่ดีของสังคมและระดับความพึงพอใจในความต้องการส่วนหนึ่งของมนุษย์

องค์การอนามัยโลก (THE WHOQOL group, 1994) อ้างอิงจากสุวัฒน์ มหัตถินรัตน์กุลและคณะ(2540) ได้ให้ความหมายของคุณภาพชีวิตไว้ว่า คุณภาพชีวิตเป็นนิมิตทัศน์หลายมิติที่ประสานการรับรู้ของบุคคลในด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านระดับความเป็นอิสระ ไม่ต้องพึ่งพา ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านความเชื่อส่วนบุคคลภายใต้วัฒนธรรม ค่านิยมและเป้าหมายในชีวิตของแต่ละบุคคล

ซาน (Zhan. 1992: 979) อธิบายว่า คุณภาพชีวิต คือ ระดับความพึงพอใจ ซึ่งขึ้นอยู่กับประสบการณ์ในชีวิตของแต่ละบุคคล

ดาลคีย์และโรร์ค (Dalkey; & Rourke. 1973) อธิบายว่า คุณภาพชีวิตเป็นความรู้สึกของบุคคลเกี่ยวกับการมีความสุขหรือไม่มีความสุขเกี่ยวกับภาวะสุขภาพ การปฏิบัติกิจกรรม ความเครียด เป้าหมายในชีวิต การรับรู้คุณค่าในตนเอง ภาวะซึมเศร้าและแหล่งสนับสนุนทางสังคมและครอบครัว

สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2548) ได้ให้ความหมายของ คุณภาพชีวิต หมายถึง ระดับที่บุคคลรู้สึกสนุกสนานต่อความเป็นไปได้ในชีวิตของเขา พื้นที่คุณภาพชีวิตของบุคคลจะประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ 1) ความเป็นอยู่ (being) 2) ความเป็นเจ้าของ (belonging) และ 3) สิ่งที่จะมาถึง (becoming) (<http://www.utoronto.ca/go//concepts.htm>)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2544) กล่าวว่า คุณภาพชีวิตหมายถึง การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา ความรู้ ความคิด ความสามารถ คุณธรรม และ วัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านอาชีพและด้านจิตใจ

สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2548) ได้ให้ความหมายของ คุณภาพชีวิต หมายถึง ระดับที่บุคคลรู้สึกสนุกสนานต่อความเป็นไปได้ในชีวิตของเขา พื้นที่คุณภาพชีวิตของบุคคลจะประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ 1) ความเป็นอยู่ (being) 2) ความเป็นเจ้าของ (belonging) และ 3) สิ่งที่จะมาถึง (becoming)

ศิริ ฮามสุโพธิ์และคณะ (2543 : 57) ได้ให้ความหมายของคุณภาพชีวิตว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง ชีวิตของบุคคลที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างเหมาะสม ไม่เป็นภาระ และไม่ก่อให้เกิดปัญหาแก่สังคมเป็นชีวิตที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ และสามารถดำรงชีวิตที่ขอบธรรมให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และค่านิยมสังคม ตลอดจนแสวงหาสิ่งที่ตนปรารถนาให้ได้มาอย่างถูกต้องภายใต้เครื่องมือและทรัพยากรที่มีอยู่ และแบ่งคุณภาพชีวิตเป็นสองประการ คือ 1) ทางด้านร่างกาย คือ บุคคลต้องมีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรงปราศจากโรคภัย อันเป็นผลมาจากปัจจัยพื้นฐาน 2) ทางด้านจิตใจ คือ บุคคลมีสภาวะจิตใจที่สมบูรณ์ร่าเริงแจ่มใจ ไม่วิตกกังวล มีความรู้สึกพอใจในชีวิตตนเอง ครอบครัว สังคม และสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเหมาะสมกับสังคมที่เปลี่ยนแปลง ชีวิตจะมีคุณภาพได้ต้องอาศัยสถาบันต่างๆ ของสังคมร่วมกันทำหน้าที่ตามบทบาท

โดยสรุปแล้ว คุณภาพชีวิต หมายถึง การรับรู้และความพึงพอใจ ในสิ่งที่ตนเป็นอยู่อย่างมีความสุข ตามสภาพความเป็นอยู่ที่ดีจากการส่งเสริมความรู้และทักษะอาชีพที่เหมาะสมกับสภาพวัย ตลอดจนทัศนคติต่อการมีงานทำ มีรายได้

3.2 องค์ประกอบเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต

องค์การยูเนสโก (UNESCO (1993) ได้กำหนดองค์ประกอบคุณภาพชีวิตไว้ 7 ด้าน ได้แก่ 1) อาหาร 2) สุขภาพ 3) การศึกษา 4) สิ่งแวดล้อมและทรัพยากร 5) ที่อยู่อาศัย และการตั้งถิ่นฐาน 6) การมีงานทำ และ 7) ค่านิยม ศาสนา จริยธรรม กฎหมาย และปัจจัยด้านจิตวิทยาในภูมิภาคเอเชีย องค์การยูเนสโก (1993) ได้วางตัวกำหนดคุณภาพชีวิตของยุคและชุมชนไว้ ดังนี้ คือ 1) อาหารและโภชนาการ 2) สุขภาพ 3) การศึกษา 4) สภาพแวดล้อม 5) มีงานทำ 6) สถานภาพสตรี และ 7) ที่อยู่อาศัย

องค์กรเอสแคป (ESCAP (1990) กำหนดตัวแปรที่ใช้วัดคุณภาพชีวิตไว้ 7 ด้าน คือ 1) ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ 2) สุขภาพ 3) ชีวิตการทำงาน 4) ชีวิตครอบครัว 5) ชีวิตการใช้สติปัญญา (Intellectual life) 6) ชีวิตชุมชน และ 7) สภาพแวดล้อมทางกายภาพ และ UNDP ในช่วงปี 2542-2544 ได้จัดทำ “รายงานการพัฒนาคนของประเทศไทย” ระบุถึงตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตเป็นเครื่องมือประเมินสถานภาพการพัฒนา ภายใต้ชื่อว่า “ดัชนีความก้าวหน้าของคน” (Human Achievement Index : HAI) ซึ่งใช้ 8 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) สุขภาพ 2) การศึกษา 3) การทำงาน 4) รายได้ 5) ที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม 6) ชีวิตครอบครัวและชุมชน 7) การคมนาคมและการสื่อสาร และ 8) การมีส่วนร่วม(https://www.m-society.go.th/article_attach/8912/10942.pdf (online))

เบอร์ฮอร์น เซเฟอร์ และ คณะ (Berghorn; & Schafer. 1981) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่เป็นตัวบ่งชี้คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุไว้ 5 ด้าน คือ สภาพเศรษฐกิจ สุขภาพ สภาพแวดล้อม การพึ่งพาตนเอง และการทำกิจกรรม

องค์การอนามัยโลก (1996) อ้างถึงใน จิราภรณ์ ใจสบาย (2553 : 30-31) ได้นำเสนอ WHOQOL-100 เป็นเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตที่เป็นสากล มีการวัดคุณภาพชีวิต 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ด้านร่างกาย คือ การรับรู้สภาพทางด้านร่างกายของบุคคล เช่น การรับรู้สภาพความสมบูรณ์แข็งแรงของร่างกาย 2) ด้านจิตใจ คือ การรับรู้สภาพทางด้านจิตใจของตนเอง เช่น การรับรู้ความรู้สึกทางบวกที่บุคคลมีต่อตนเอง การรับรู้ถึงความภาคภูมิใจในตนเอง 3) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล คือ การรับรู้ถึงความเป็นอิสระที่ไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น การรับรู้ความสามารถในการทำงาน 4) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม คือ การรับรู้เรื่องความสัมพันธ์ของตนกับบุคคลอื่นในสังคม การรับรู้ว่าตนเองได้เป็นผู้รับและเป็นผู้ให้จากบุคคลอื่นในสังคม 5) ด้านสิ่งแวดล้อม คือ การรับรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต เช่น การรับรู้ว่าคุณภาพ

ชีวิตอยู่อย่างอิสระ ไม่ถูกกักขัง มีความปลอดภัยและมั่นคงในชีวิต 6) ด้านความเชื่อส่วนบุคคล คือ รวมไปถึงการรับรู้เกี่ยวกับความเชื่อต่างๆของคนที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต เช่น การรับรู้ถึงความเชื่อด้านจิตวิญญาณ ศาสนา

สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคง ของมนุษย์ (2548) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตระดับบุคคล โดยมีรายละเอียดดังนี้ (<http://www.utoronto.ca/go//concepts.htm>)

1) ความเป็นอยู่ (Being) ซึ่งสิ่งที่คุณควรได้รับ (who one is) ในแต่ละด้าน คือ

1.1) ความเป็นอยู่ด้านกายภาพ ได้แก่ สุขภาพกาย อนามัยส่วนบุคคล โภชนาการ การออกกำลังกาย การแต่งกายและเสื้อผ้า และ สภาพกายภาพทั่วไปที่ปรากฏ

1.2) ความเป็นอยู่ด้านจิตใจ ได้แก่ สุขภาพจิตและการปรับตัว การรับรู้ ความรู้สึก และ ความภาคภูมิใจ การมองตนเอง การควบคุมตนเอง

1.3) ความเป็นอยู่ด้านจิตวิญญาณ ได้แก่ การให้คุณค่าบุคคล การให้คุณค่ากับ มาตรฐานความประพฤติ และ ความเชื่อด้านจิตวิญญาณ

2) ความเป็นเจ้าของ (Belonging) ซึ่งสิ่งที่คุณควรได้รับ (who one is) ในแต่ละด้าน คือ

2.1) ความเป็นเจ้าของด้านกายภาพ ได้แก่ บ้าน ที่ทำงาน/โรงเรียน เพื่อนบ้าน และ ชุมชน

2.2) ความเป็นเจ้าของด้านสังคม ได้แก่ ความใกล้ชิดกับผู้อื่น ครอบครัว เพื่อนร่วมงาน เพื่อนบ้านและชุมชน

3) สิ่งที่จะเกิดขึ้น (becoming) ซึ่งเป้าหมายส่วนบุคคลและความคาดหวังที่จะเกิดขึ้นในแต่ละด้าน คือ

3.1) ความเป็นเจ้าของด้านชุมชน ได้แก่ รายได้พอเพียง บริการสุขภาพและบริการสังคม การจ้างงาน การจัดการศึกษา การจัดนันทนาการ และ การจัดงานและกิจกรรมของชุมชน

3.2) สิ่งที่จะมาถึง (becoming) ได้แก่ เป้าหมายส่วนบุคคลและความคาดหวังที่จะเกิดขึ้น

3.3) การปฏิบัติที่จะเกิดขึ้น ได้แก่ กิจกรรมภายในบ้าน งานที่จ่ายค่าตอบแทน และ กิจกรรมโรงเรียนหรืออาสาสมัคร

3.4) การใช้เวลาว่างที่จะเกิดขึ้น ได้แก่ กิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดการผ่อนคลาย และลดความเครียด

3.5) ความเจริญเติบโตที่จะเกิดขึ้น ได้แก่ กิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดการบำรุงรักษาหรือการปรับปรุงความรู้และทักษะ และการปรับตัวเพื่อการเปลี่ยนแปลง

Beadle-Brown, J., Murphy, G., and DiTerlizzi, M. (2008: 380) ได้นำเสนอ การแบ่งคุณภาพชีวิตควบคู่ไปกับการกำหนดตัวชี้วัด เป็น 8 ด้าน ดังนี้

1) คุณภาพชีวิตด้านการรวมกลุ่มทางสังคม (Social Inclusion) การรวมกลุ่มทางสังคมจะเกี่ยวข้องกับความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มทางสังคม การมีส่วนร่วมในกลุ่มทางสังคม สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยที่มีอิทธิพลต่อการรวมกลุ่มทางสังคม บทบาทในการดำเนินชีวิตเช่น พฤติกรรมการปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตเพื่อความเหมาะสม การช่วยเหลือสนับสนุนต่าง ๆ ได้แก่ ความพึงพอใจในการบริการทางสังคม การยอมรับทางสังคม และ สถานภาพทางสังคม

2) คุณภาพชีวิตด้านความเป็นอยู่ทางกายภาพ (Physical Well-being) ด้านความเป็นอยู่ทางกายภาพ หมายถึง ลักษณะทางสุขภาพซึ่งจะเกี่ยวข้องกับความปลอดภัย การมีสุขภาพดี การมีเวลาพักผ่อนหย่อนใจ กิจกรรมในชีวิตประจำวัน กิจกรรมสันทนาการต่าง ๆ อาหารและโภชนาการ การดูแลสุขภาพ ซึ่ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ) Batista Vitorino and Martins da Silva (2010: 3) ที่ค้นพบว่ากิจกรรมทางกายภาพและการเคลื่อนไหวอาจเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุ และทำให้ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจ

3) คุณภาพชีวิตด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Relations) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจะเกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและการมีมิตรภาพ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายใต้บริบทสถานที่ทำงานหรือบริบทครอบครัว นอกจากนี้ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลยังเกี่ยวข้องกับภาวะความโดดเดี่ยวเดียวดาย การสนับสนุนช่วยเหลือจากเครือข่ายทางสังคม ความใกล้ชิดสนิทสนมและความรัก

4) คุณภาพชีวิตด้านปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ที่ดี (Material Well-being) ด้านปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ที่ดีจะเกี่ยวข้องกับปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้ อาชีพการงาน สภาพ

ทางการเงิน การเป็นเจ้าของ (สังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์) ความปลอดภัย สถานภาพทางเศรษฐกิจ ลักษณะที่อยู่อาศัยและการคมนาคมขนส่ง

5) คุณภาพชีวิตด้านลักษณะทางอารมณ์ (Emotional Well-Being) ด้านลักษณะทางอารมณ์จะเกี่ยวข้องกับความพึงพอใจในการทำงานอาชีพ ที่อยู่อาศัย การช่วยเหลือสนับสนุน ความพึงพอใจในกลุ่มทางสังคมของตนเอง นอกจากนี้ด้านลักษณะทางอารมณ์ยังเกี่ยวข้องกับสุขภาพจิต มโนภาพแห่งตน การไร้ความเครียดและความสุขในการดำเนินชีวิต

6) คุณภาพชีวิตด้านความสามารถในการตัดสินใจด้วยตนเอง (Self-Determination) ด้านความสามารถในการตัดสินใจได้ด้วยตนเองจะเกี่ยวข้องกับควมมีอิสรภาพในการตัดสินใจ การควบคุมตนเอง การกำหนดทิศทางการดำเนินชีวิตด้วยตนเอง

7) คุณภาพชีวิตด้านการพัฒนาตนเอง (Personal Development) ด้านการพัฒนาตนเองจะเกี่ยวข้องกับเรื่องของการศึกษาและทักษะในการปฏิบัติตน ความสามารถส่วนตัว การบรรลุ สิ่งที่ปรารถนา ความก้าวหน้าและพัฒนาการในด้านต่าง ๆ

8) คุณภาพชีวิตด้านสิทธิเสรีภาพ (Rights) ด้านสิทธิเสรีภาพจะเกี่ยวข้องกับการเคารพในสิทธิส่วนบุคคล สิทธิมนุษยชน สิทธิในความเป็นพลเมือง เช่นการมีสิทธิเลือกตั้ง ความรับผิดชอบในฐานะความเป็นพลเมืองและกิจกรรม ต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับชุมชนหรือรัฐบาล

โดยสรุป องค์ประกอบของคุณภาพชีวิต ได้แก่ 1) สภาพแวดล้อม ความเป็นอยู่ 2) ที่อยู่อาศัย 3) รายได้ 4) สุขภาพร่างกายแข็งแรง 5) ชีวิตอย่างมีความสุข 6) ความสัมพันธ์ของครอบครัว และ 7) ระบบสาธารณูปโภคเข้าถึง

3.3 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

ชาลล็อคและเวอร์ดูโก้ (Schallock and Verdugo, 2002 cited in Schallock, 2004: 205-206) ได้กล่าวถึง ปัจจัยหลักของคุณภาพชีวิตพิจารณาจาก 8 ปัจจัยหลัก คือ สภาพร่างกายที่ดี สภาพอารมณ์ดี ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การพัฒนาตนเอง การตัดสินใจด้วยตนเอง การรวมกลุ่มทางสังคม สิทธิทางกฎหมาย และ สภาพความเป็นอยู่ที่ดี ซึ่ง ตัวบ่งชี้หลักของคุณภาพความเป็นอยู่ที่ดี คือ สถานะทางการเงิน และ การจ้างงาน

สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2548) กล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ มี 5 ปัจจัย โดยมีรายละเอียดดังนี้ (<http://www.utoronto.ca/go//concepts.htm>)

1) ปัจจัยด้านประชากร

1.1) อายุเป็นตัวเลขซึ่งใช้กำหนดวัยของแต่ละบุคคล สำหรับในประเทศไทยได้กำหนดไว้ว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ ผู้สูงอายุที่มีอายุน้อยเป็นผู้ที่มีอายุระหว่าง 60-69 ปี ผู้สูงอายุที่มีอายุปานกลางเป็นผู้ที่มีอายุระหว่าง 70-79 ปี และผู้สูงอายุที่มีอายุมากเป็นผู้ที่มีอายุ 80 ปีขึ้นไป (นภาพร ชโยวรรณ, 2536) ซึ่งการที่มนุษย์มีอายุ มากขึ้น จะส่งผลให้ร่างกายทรุดโทรมลงหรือมีโรคประจำตัวเพิ่มมากขึ้นส่งผลให้ต้องพึ่งพาคนในครอบครัวมากขึ้นจะส่งผลให้ผู้สูงอายุอายุรู้สึกว่าคุณภาพชีวิตของตนเองเป็นภาระแก่คนในครอบครัว

1.2) เพศ เป็นปัจจัยที่สัมพันธ์กับคุณภาพชีวิต อีกทั้งยังเป็นตัวกำหนดบุคลิกภาพของ บุคคลในสังคม ซึ่งในสังคมไทย

1.3) สถานภาพสมรสผู้สูงอายุที่มีคู่สมรสอยู่ด้วยจะส่งผลให้มีผู้คอยช่วยเหลือให้กำลังใจ พร้อมทั้งรู้สึกมั่นคงในชีวิตซึ่งจะส่งผลให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นได้

2) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ

2.1) รายได้เป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในดำรงชีวิตของมนุษย์เพื่อสนองความต้องการต่างๆ และส่งผลต่อคุณภาพชีวิตโดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ต้องการดูแล รักษาสุขภาพ หรือผู้สูงอายุที่มีโรคประจำตัว

2.2) ระดับการศึกษา หากผู้สูงอายุอายุมีระดับการศึกษาสูงจะให้มียาไรได้ที่มั่นคงมักจะมีการเก็บออมเพื่อใช้ในอนาคต ซึ่งจะส่งผลให้ผู้สูงอายุนั้นมีคุณภาพชีวิตที่ดี

2.3) อาชีพนักสังคมวิทยามีความเชื่อว่า บทบาทของคนทงานเป็นตัวก่อให้เกิดความ พอใจในชีวิตเพราะการมีอาชีพทำให้ได้รับการยอมรับว่าเป็นคนมีคุณค่า ส่วนการออกจากงาน เป็นการสูญเสียบทบาทของคน

3) ปัจจัยด้านสังคม

3.1) ความสัมพันธ์ในครอบครัวสังคมไทยถือว่าครอบครัวเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุด ซึ่งลูกหลานเมื่อเติบโตไปนอกจากต้องดูแลครอบครัวของตนแล้ว จะเอาใจใส่ผู้สูงอายุเนื่องจากลูกหลานเป็นที่พึ่งพาทางเศรษฐกิจอีกทั้งผู้สูงอายุต้องการการเอาใจใส่จากคนในครอบครัว ซึ่งการที่บุคคลใดก็ตามมีความสัมพันธ์ภายในครอบครัวที่แน่นแฟ้นย่อมจะส่งผลต่อคุณภาพชีวิต

3.2) การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมจะทำให้ผู้สูงอายุอายุได้มีส่วนร่วมทำกิจกรรมกับผู้อื่นได้สร้างประโยชน์แก่ส่วนร่วมพัฒนาตนเองมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จะส่งผล

ให้ผู้สูงอายุอายุไม่ อ่างว่างโดดเดี่ยว สภาพจิตใจของผู้สูงอายุดีขึ้น มีการใช้พลังสมาชิกจากชมรม ทำให้บุคคลในสังคม มองเห็นคุณค่า ยกย่องเกียรติซึ่งจะเป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิตทั้งด้าน ร่างกายและจิตอาวมณ์

4) **ปัจจัยด้านสุขภาพ** คือ สุขภาพ เป็นปัจจัยที่สำคัญ อีกอย่างหนึ่งสำหรับ ผู้สูงอายุเนื่องจากหากผู้สูงอายุมีโรคประจำตัว หรือโรคเรื้อรัง จะส่งผลให้ความสามารถในการทำ กิจกรรมต่างๆรวมไปถึงอายุลดลงไปด้วย มีการเข้ากิจกรรมต่างๆ ลดลง เนื่องจากสภาพร่างกาย ของผู้สูงอายุไม่เอื้ออำนวย

5) **ปัจจัยด้านสภาพจิตใจ** คือ สภาพจิตใจสำหรับผู้สูงอายุเป็นสิ่งที่สำคัญ ใกล้เคียงกับ สภาพร่างกาย หากสภาพจิตใจ ของผู้สูงอายุแย่แล้ว จะส่งผลกระทบต่อ สภาพร่างกายของผู้สูงอายุด้วย

3.4 ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิต

สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2556) ให้ความหมาย ตัวชี้วัด หมายถึง ตัวแปรที่สามารถสะท้อนอธิบายสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้วัดความ เปลี่ยนแปลงหรือใช้บางสถานภาพหรือภาพสะท้อนลักษณะการดำเนินงานเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับเกณฑ์มาตรฐาน สามารถใช้วัดความสำเร็จหรือผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้น ตัวชี้วัดแบ่งออกเป็น 7 กลุ่ม ดังนี้

- 1) แสดงปัจจัยนำเข้า (Input Indicator) ใช้วัดเมื่อจะดำเนินการพัฒนา
- 2) แสดงการกระทำที่เกิดขึ้น (Process or Performance Indicator) ใช้ วัดจำนวนกิจกรรมที่ดำเนินการ
- 3) แสดงผลที่ได้รับ (Output Indicator) ใช้วัดผลงานเมื่อโครงการและกิจกรรม ต่าง ๆ ได้ดำเนินการเสร็จสิ้นแล้ว โดยเทียบกับวัตถุประสงค์ เป้าหมายและการครอบคลุม
- 4) แสดงผลสำเร็จ (Outcome Indicator) ใช้วัดผลสำเร็จเมื่อโครงการและ กิจกรรมต่าง ๆ สิ้นสุด ทั้งนี้โดยเทียบกับจุดมุ่งหมายระยะยาวของโครงการหรือผลกระทบด้าน ต่าง ๆ ของโครงการที่นอกเหนือไปจากที่ได้ตั้งเป้าหมายไว้
- 5) ประสิทธิภาพ (Effectiveness) ใช้วัดผลผลิตตามวัตถุประสงค์และเป้าหมาย ที่ต้องการ
- 6) ประสิทธิภาพ (Efficiency) ใช้วัดค่าใช้จ่ายที่ลงทุนเปรียบเทียบกับผลผลิตที่ เกิดขึ้น

7) ผลกระทบ (Impact) ใช้วัดผลที่เกิดขึ้นจากนโยบาย แผนงาน และโครงการ ที่จัดทำขึ้น เช่น นโยบายแก้ปัญหาสาธารณสุข มีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในสังคม อย่างไร

สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ (2556) ได้จัดทำได้จัดทำคู่มือมาตรฐานคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ซึ่งกำหนดตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุไว้ ดังนี้

ดัชนี/ข้อกำหนด	องค์ประกอบ	ตัวชี้วัด	เกณฑ์ (ร้อยละ)	หมายเหตุ
1. ด้านความมั่นคงในชีวิต	1. สุขภาพ	1. ร้อยละของผู้สูงอายุที่ได้รับการตรวจสุขภาพทั่วไปประจำปี	80	เดิม 60
		2. ร้อยละของผู้สูงอายุที่ได้รับการดูแลและรักษาโรคเมื่อเจ็บป่วย	90	
		3. ร้อยละของผู้สูงอายุที่ออกกำลังกายอย่างน้อย สัปดาห์ละ 3 วัน	60	*เพิ่ม
	2. ครอบครัวและการอยู่อาศัย	4. ร้อยละของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับครอบครัวหรือในบริเวณใกล้เคียงกัน	80	
		3. ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	5. ร้อยละของผู้สูงอายุที่ไม่ถูกเอาเปรียบหรือถูกทำร้ายร่างกายและจิตใจ	100
	6. ร้อยละของผู้สูงอายุที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกเหมาะสมและปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ ภายในบ้านและบริเวณบ้าน		60	*เพิ่ม

ดัชนี/ข้อกำหนด	องค์ประกอบ	ตัวชี้วัด	เกณฑ์ (ร้อยละ)	หมายเหตุ
2. ด้านการศึกษา	4. การศึกษาและการเรียนรู้	7. ร้อยละของผู้สูงอายุที่ได้เข้าร่วมอบรมศึกษา เรียนรู้	70	
	5. การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร	8. ร้อยละของผู้สูงอายุที่รับทราบข้อมูลข่าวสารทั่วไปและข้อมูลสิทธิประโยชน์ของผู้สูงอายุ	80	
3. ด้านเศรษฐกิจ	6. การมีงานทำและรายได้	9. ร้อยละของผู้สูงอายุที่มีรายได้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายของตนเอง	70	
		10. ร้อยละของผู้สูงอายุมีงานทำและมีรายได้	60	
4. ด้านสังคม	7. การมีหลักประกันด้านการออม	11. ร้อยละของผู้สูงอายุที่มีเงินออม	60	
	8. การปฏิบัติศาสนกิจ	12. ร้อยละของผู้สูงอายุที่ได้ปฏิบัติศาสนกิจตามศาสนาที่นับถือ	70	
	9. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม	13. ร้อยละของผู้สูงอายุที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง	80	
	10. การเป็นที่พึ่งทางจิตใจให้กับคนวัยอื่น	14. ร้อยละของผู้สูงอายุที่เป็นที่พึ่งทางใจให้แก่บุตรหลานหรือบุคคลอื่น	90	

4. แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

4.1 ความหมายของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุ ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Elderly” โดยทั่วไปใช้เรียกคนที่อยู่ในช่วงวัยสุดท้ายของชีวิต ซึ่งมีอายุมาก สภาพร่างกายเสื่อมถอย การเคลื่อนไหวเชื่องช้า ผมหงอก ผิวหนังเหี่ยวย่น กำลังวังชาเสื่อมถอยลง ด้วยความสูงวัยและมีการเปลี่ยนแปลงด้านสภาพร่างกาย และจิตใจในทางเสื่อมถอย เชื่องช้าลง จึงมีคำที่ใช้เรียกผู้สูงอายุว่า คนแก่ หรือคนชราอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ที่นิยามคำว่า “ชรา” ไว้ว่า หมายถึง แก่ด้วยอายุ ชำรุดทรุดโทรม (ราชบัณฑิตยสถาน 2542 : 347) สำหรับความหมายและเกณฑ์ในการพิจารณาบุคคลที่จะเรียกว่าผู้สูงอายุนั้น มีนักจิตวิทยา แพทย์ และนักวิชาการด้านผู้สูงอายุ ได้ให้แนวทางไว้ดังนี้

สมัชชาโลกผู้สูงอายุได้มีมติที่นครเวียนนาเมื่อ พ.ศ. 2525 ว่า ผู้สูงอายุ คือ ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปทั้งชายและหญิง เป็นประชากรที่เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีค่าของชาติ เพราะเป็นผู้ที่สามารถถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้แก่ลูกหลานและเยาวชนรุ่นหลัง (คณะกรรมการวิสามัญสวัสดิการผู้สูงอายุและการพัฒนาสังคม 2534 อ้างถึงใน สุมาลี สังข์ศรี 2540 :1)

คณะกรรมการวิสามัญสวัสดิการผู้สูงอายุและพัฒนาสังคม (อ้างถึงในสุมาลี สังข์ศรี 2540 :1) ได้อ้างอิงข้อมูลจากสหประชาชาติว่าตามหลักสากลทั่วไป ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป มีความเสื่อมตามวัย ความเจริญเติบโตของร่างกายลดลง ความต้านทานโรคลดลง

นอกจากนี้ พระราชบัญญัติผู้สูงอายุแห่งชาติ พ.ศ. 2546 (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ 2547 :1) ได้นิยามคำว่า “ผู้สูงอายุ” ไว้ว่า หมายถึง บุคคลที่มีอายุเกินหกสิบปีบริบูรณ์ขึ้นไปและมีสัญชาติไทย ซึ่งเป็นนิยามที่ใช้ในทางราชการและตามกฎหมาย

โดยสรุป ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปและมีสัญชาติไทย มีสภาพร่างกายเสื่อมถอยตามวัย ความเจริญเติบโตของร่างกายลดลง ความต้านทานโรคลดลง

4.2 โครงสร้างประชากรผู้สูงอายุ

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.) (2556) ได้ประมาณการจำนวนประชากรสูงอายุ จำแนกตามกลุ่มอายุ 60-69 ปี, 70-79 ปี และ 80 ปีขึ้นไป ตั้งแต่ พ.ศ. 2553 ถึง พ.ศ.2583 ในแต่ละช่วง 10 ปี มีรายละเอียดดังนี้

ปี พ.ศ.	ผู้สูงอายุวัยต้น (อายุ 60-69ปี)		ผู้สูงอายุวัยกลาง (อายุ 70-79ปี)		ผู้สูงอายุวัยปลาย (อายุ 80 ปีขึ้นไป)	
	จำนวน (พันคน)	ร้อยละ	จำนวน (พันคน)	ร้อยละ	จำนวน (พันคน)	ร้อยละ
2553	4,629.7	55.1	2,708.1	32.2	1,070.2	12.7
2563	7,255.6	57.5	3,676.6	29.1	1,689.5	13.4
2573	9,260.4	52.7	5,897.9	33.6	2,420.6	13.8
2583	8,958.5	43.7	7,639.4	37.2	3,921.4	19.1

จากตารางแสดงข้อมูลดังกล่าว ผู้สูงอายุไทยตอนต้น ช่วงอายุ 60-69 ปี มีจำนวนมากกว่า ช่วงอายุ 70-79 ปี ขึ้นไป จำนวนผู้สูงอายุเพิ่มสูงมากขึ้นมากกว่าร้อยละ 10 ตามที่หลักเกณฑ์ขององค์การสหประชาชาติในการก้าวสู่สังคมสูงอายุของประเทศไทย สอดคล้องกับ Thailand Convention & Exhibition Bureau (TCEB) ดังมีรายละเอียด ดังนี้ (Thailand Convention & Exhibition Bureau. (2018). (Online). (<https://intelligence.businesseventsthailand.com/th/insight/aging-trends-01-th>).

การเพิ่มขึ้นของประชากรสูงอายุ หลายประเทศทั่วโลกกำลังเผชิญกับการเติบโตอย่างรวดเร็วของจำนวนผู้สูงอายุ ซึ่งเกิดจากหลายปัจจัย เช่น อัตราการเกิดของประชากรทั่วโลกมีแนวโน้มลดลง ประชากรมีอายุยืนขึ้นเนื่องจากการรักษาพยาบาลมีประสิทธิภาพมากขึ้น และประชากรที่เกิดในยุค Baby Boomers จากข้อมูลขององค์การอนามัยโลก (WHO) ได้มีการคาดการณ์ว่าจำนวนประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างน้อยร้อยละ 3 ต่อปี ซึ่งในปี พ.ศ. 2560 จำนวนผู้สูงอายุทั่วโลกมีจำนวนประมาณ 963 ล้านคน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 13 ของประชากรทั่วโลก คาดว่าในปี พ.ศ. 2573 จะมีจำนวนประชากรสูงอายุมากถึงประมาณ 1.4 พันล้านคนและจะเพิ่มขึ้นถึง 2 พันล้านคนในปี พ.ศ. 2593

ทวีปเอเชียจะมีประชากรสูงวัยมากที่สุดในโลก โดยเฉพาะประเทศญี่ปุ่นซึ่งถือเป็นประเทศที่มีประชากรสูงวัยมากที่สุดในโลกและถือเป็นประเทศแรก ๆ ของโลกที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มตัว (Super-aged Society) โดยมีสัดส่วนของประชากรที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมดในประเทศ และในปี พ.ศ. 2573 ประชากรผู้สูงอายุในญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ย 30,000 คนต่อเดือนซึ่งคาดว่าจะมีมากถึงร้อยละ 37.3 ของประชากรทั้งหมดในประเทศ สำหรับประเทศไทย ประชากรสูงวัยในประเทศไทยเติบโตเป็นอันดับสามในทวีปเอเชีย รองมาจากประเทศประเทศญี่ปุ่น และ เกาหลีใต้ ตามลำดับ สำนักงานสถิติแห่งชาติได้คาดการณ์ว่า ประเทศไทยจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มตัวในปี พ.ศ. 2565 และในปี พ.ศ. 2573 ประเทศไทยจะมีสัดส่วนประชากรสูงวัยเพิ่มขึ้นอยู่ที่ร้อยละ 26.9 ของประชากรไทย

4.3 การเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุ

เมื่อบุคคลเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ สมรรถภาพการทำงานของอวัยวะต่าง ๆ ลดลง มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสรีรวิทยา ด้านจิตใจและอารมณ์ และ ด้านสังคม ดังมีรายละเอียดของการเปลี่ยนแปลงแต่ละด้าน ดังนี้ (ณัฐวุฒิ เพชรคง, (2558:27-29))

1) การเปลี่ยนแปลงทางด้านสรีรวิทยา

ผู้สูงอายุ มีการเปลี่ยนแปลงของระบบต่างๆของร่างกาย ได้แก่

- 1.1) ผิวหนัง จะบาง แห้ง เหี่ยวยุ่น มักมีอาการคัน ขาดความมันและความยืดหยุ่น มีรอยเขียวช้ำได้ง่าย เนื่องจากเส้นเลือดเปราะ
- 1.2) ต่อมเหงื่อ ลดน้อยลง การขับเหงื่อน้อยลง ทำให้ทนต่อการเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิของอากาศไม่ดี เกิดความรู้สึกหนาว ร้อยไม่คงที่
- 1.3) ผมและขน ร่วง เปลี่ยนเป็นสีขาว หรือ หงอก ทำให้ผมบาง ขนตามร่างกายหลุดร่วงง่าย
- 1.4) ระบบประสาทสัมผัส
 - 1.4.1) ตา สายตาจะเปลี่ยนเป็นสายตาวาย เลนส์หรือกระจกตาขุ่น อาจเกิดต่อกระจกกล้ำเนื้อลูกตาเสื่อม ทำให้เวียนศีรษะง่าย
 - 1.4.2) หู ประสาทรับเสียงเสื่อม หูตึง ต้องพูดดังๆ จึงจะได้ยิน
 - 1.4.3) จมูก ประสาทรับกลิ่น บกพร่อง
 - 1.4.4) ลิ้น รู้รสน้อยลง

1.5) ระบบทางเดินอาหาร ฟันหักมากขึ้น ทำให้เคี้ยวอาหารไม่ละเอียด ต่อมาน้ำลายขยับน้ำลายออกมาน้อย ทำให้กลิ่นอาหารลำบาก น้ำย่อยต่าง ๆ จะลดลง เช่น ปริมาณกรดเกลือในกระเพาะลดลงทำให้อาหารย่อยไม่ดี ท้องอืด ตับและตับอ่อนเสื่อม ทำให้เกิดโรคเบาหวานได้ง่าย การขับอุจจาระไม่ปกติ ท้องผูกง่าย

1.6) ระบบทางเดินหายใจ ปอดเสื่อมลง การขยายตัวและยุบตัวไม่ดี เหนื่อยง่าย กล้องเสียงเสื่อม เสียงแหบแห้ง

1.7) ระบบหัวใจและหลอดเลือด กล้ามเนื้อหัวใจอ่อนกำลัง หลอดเลือดแข็งตัว ความดันโลหิตจะสูงขึ้น ไขมันเกาะผนังหลอดเลือดหนาขึ้น

1.8) ระบบทางเดินปัสสาวะ ไต ทำหน้าที่เสื่อมลง ขับของเสียได้น้อย แต่ขับน้ำออกมามาก ทำให้อาหารปัสสาวะบ่อย กล้ามเนื้อหูรูดของท่อปัสสาวะหย่อน จึงกลั้นปัสสาวะได้ไม่ดี

1.9) ระบบประสาทและสมอง สมองเสื่อม ความรู้สึกช้า การเคลื่อนไหวช้า ความสัมพันธ์ระหว่างสมอง กล้ามเนื้อ และ ข้อ เสียไป การทรงตัวไม่ดี มีอาการสั่นตามร่างกาย บางคนหลงลืมง่าย

1.10) ฮอร์โมน เมื่ออายุมากขึ้น ฮอร์โมนเพศเอสโตรเจน แอนโดรเจน ลดลง และการเปลี่ยนแปลงของระบบพาราไธรอยด์ ฮอร์โมน ทำให้การสร้างเซลล์จากกระดูกมากขึ้น ทำให้เกิดกระดูกพรุน เปราะหักง่าย โดยเฉพาะกระดูกสันหลัง สะโพก กระดูกต้นขาและข้อมือ ทำให้เกิดอาการปวดหลังและข้อได้ง่าย

2) การเปลี่ยนแปลงทางจิตใจและอารมณ์

จากการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย เช่น การเจ็บป่วย การเสื่อมของระบบต่าง ๆ ในร่างกาย ทำให้เกิดความวิตกกังวล กัดดันทางอารมณ์ อีกทั้งการเกษียณอายุ การสูญเสียบทบาทในการเป็นหัวหน้าครอบครัว การเสียชีวิตของคู่สมรส ญาติ หรือ คนใกล้ชิด ส่งผลกระทบต่อจิตใจผู้สูงอายุ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจและอารมณ์ของผู้สูงอายุ ดังนี้

2.1 อารมณ์การเปลี่ยนแปลงง่าย กลัวถูกทอดทิ้ง ขาดความมั่นใจในตนเอง สูญเสียความคุ้นเคยไม่สามารถปรับตัวได้เพราะมีปมด้อย

2.2 นิสัย เปลี่ยนไป เฉื่อยชาต่อเหตุการณ์ ไม่เข้าสังคม เก็บตัวอยู่ในบ้าน ไม่นึกสนุกรสนาน คิดว่าตนเองไม่มีประโยชน์ เป็นภาระของผู้อื่น ซึมเศร้า หงุดหงิด โกรธง่าย ใจน้อย

2.3 ความทุกข์ใจ คิดถึงอดีตด้วยความเสียดาย อาลัยอาวรณ์ คิดถึงปัจจุบันด้วยความวิตก หวาดระแวง คิดถึงอนาคตด้วยความหวาดกลัว ว่าเหวในวัยที่สูญเสียคู่ชีวิต

3) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

3.1 การเปลี่ยนแปลงทางด้านสถานภาพและบทบาททางสังคม เช่น ผู้ที่เคยทำงานเมื่ออายุครบ 60 ปี ต้องออกจากงาน การสูญเสียบทบาทในการเป็นผู้นำครอบครัว จากบทบาทที่เคยเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว กลายเป็นสมาชิกคนหนึ่งของครอบครัว เป็นผู้รับมากกว่าให้ ทำให้ผู้สูงอายุสูญเสียอำนาจและบทบาททางสังคมที่เคยมี

3.2 การถูกทอดทิ้ง สภาพปัจจุบันในสังคมชนบท คนหนุ่มสาวมีการย้ายถิ่นเพื่อมาหางานทำ ผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งอยู่ในถิ่นเดิม ส่วนในสังคมเมือง ผู้สูงอายุอยู่กันตามลำพัง เนื่องจากลูกหลานต้องออกไปทำงานนอกบ้านส่วนใหญ่ เลยไม่มีเวลาเอาใจใส่ดูแลเท่าที่ควร

3.3 การเสื่อมความเคารพ คนส่วนใหญ่ มักมองว่าผู้สูงอายุมีสมรรถภาพความสามารถน้อยลง และคิดว่าผู้สูงอายุไม่ทันต่อเหตุการณ์ ทำให้ผู้สูงอายุจากการที่เคยได้รับความเคารพนับถือในฐานะที่มีประสบการณ์เป็นการเสื่อมความเคารพแทน

4.4 ความต้องการของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุมีความต้องการเหมือนกับบุคคลในวัยอื่นๆ เช่นเดียวกัน ซึ่งมีรายละเอียดความต้องการดังนี้ (ณัฐวุฒิ เพชรคง, (2558:29-30))

1) ความต้องการทางด้านร่างกาย ผู้สูงอายุมีความต้องการเหมือนคนในวัยอื่นคือ มีความต้องการพื้นฐานปัจจัย 4 อย่าง ได้แก่ อาหารที่เหมาะสมกับวัย มีที่อยู่อาศัย มีเครื่องนุ่งห่มบ้างพอสมควร ได้รับการรักษาพยาบาลตามสภาพร่างกายเมื่อยามเจ็บป่วย ต้องการมีผู้ดูแลใกล้ชิด ต้องการมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์

2) ความต้องการทางด้านจิตใจ ผู้สูงอายุต้องการอยู่กับบุตรหลานด้วยความร่มเย็นเป็นสุขแบบครอบครัวไทย ที่ต้องการความรักและความเอาใจใส่ การเคารพยกย่องยอมรับเป็นสมาชิกของครอบครัว ต้องการมีเพื่อน ต้องการแสดงออกถึงความมีคุณค่า

3) ความต้องการทางด้านสังคม ได้แก่ ต้องการได้รับความสนใจ ต้องการมีส่วนร่วมในสังคม ต้องการช่วยเหลือและมีบทบาทในสังคม ถึงแม้ว่าผู้สูงอายุจะมีความบกพร่องทางร่างกายแต่ยังคงมีสมรรถภาพ ทางสติปัญญา ซึ่งเชื่อกันว่าผู้สูงอายุเป็นผู้มีประสบการณ์ชีวิต

มาก จึงมองเห็นปัญหาได้ดี ดังนั้น ครอบครัวและสังคมภายนอก จึงควรเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุ มีบทบาทมีส่วนร่วมในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของตนเอง ครอบครัวและชุมชน

4) ความต้องการด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ต้องการความมั่นคงทางการเงิน มีงานทำที่มีรายได้เพื่อลดภาระให้ครอบครัว และ สังคม

5) ต้องการที่จะลดการพึ่งพาอาศัยผู้อื่น กล่าวคือ ผู้สูงอายุต้องการดำเนินชีวิตอย่างปกติเหมือนผู้อื่นที่สามารถคิดและทำอะไรได้อย่างอิสระและต้องการรักษาความอิสระในชีวิตของตน โดยไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่นให้นานาที่สืดเท่าที่ทำได้

6) ต้องการความรู้และประสบการณ์ใหม่ๆ ในสังคมเพื่อปรับตนเองให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงของวัย และสิ่งแวดล้อมที่เป็นอยู่

นอกจากนี้ มีการศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุในต่างประเทศ ไว้ดังนี้

วิลเลียมสันและคนอื่น ๆ (Williamson and others. 1931: 124) ได้ศึกษาความต้องการพื้นฐานของผู้สูงอายุในประเทศต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างกันทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจและสังคม จากประเทศต่างๆ ได้ข้อสรุปถึงความต้องการขั้นพื้นฐานของผู้สูงอายุ มีรายละเอียดดังนี้

1. ความต้องการที่จะมีชีวิตอยู่ให้ยืนยาวที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยไม่ปรารถนาที่จะพบกับความทุกข์ทรมาน หรือ ความต้องการที่จะมีชีวิตอยู่จนกว่าความตายจะเข้ามาถึง

2. ความต้องการที่จะได้รับการพักผ่อนในสภาพที่ดีกว่าและเป็นเวลามากขึ้น โดยถอนตัวเองออกจากสภาพการทำงานที่ซ้ำซากจำเจ และสภาพความเหนื่อยอ่อนของร่างกาย

3. ความต้องการที่จะรักษาหรือคงไว้ ซึ่งความภาคภูมิใจ ที่ตนเคยได้รับการยอมรับจากครอบครัวและสังคม หรือสิ่งอื่นที่ตนเองเคยมีอยู่ในขณะที่อยู่ในวัยกลางชีวิต เช่น การมีสุขภาพแข็งแรง ความชำนาญ ความเป็นเจ้าของสิทธิ และอำนาจหรืออิทธิพลที่ตนเคยมี

4. ความต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรม แทนที่จะมีบทบาทเป็นเพียงผู้ปฏิบัติ ตามหรือมีบทบาทเป็นเพียงผู้ให้คำปรึกษาแนะนำเท่านั้น การมีโอกาสได้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็นและเข้าร่วมกิจกรรมที่น่าสนใจเป็นสิ่งที่จะช่วยกระตุ้นให้ผู้สูงอายุเกิดความพึงพอใจภาคภูมิใจตนเองและสามารถแสดงความคิดเห็นได้เป็นอย่างดี

5. ความต้องการที่จะปลดตัวเองออกจากวิถีการดำเนินชีวิต ที่สับสนวุ่นวายซึ่งต้องเผชิญกับการแข่งขัน

4.5 ทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

1) ทฤษฎีการปรับตัวของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุย่อมมีการปรับตัวเมื่อมีการเปลี่ยนสถานะจากสภาพการทำงานประจำไปสู่การเกษียณอายุ หรือการยอมรับสภาพการเปลี่ยนแปลงในความเสื่อมถอยของร่างกาย ซึ่งมีทฤษฎีที่เกี่ยวกับการปรับตัวเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ซึ่งศาสตราจารย์ ดร.ศรีเรื่อน แก้วกั้งवाल (2549 : 549 -550) ได้กล่าวถึง ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการปรับตัวเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ มี 3 ทฤษฎี ได้แก่ 1) ทฤษฎีปล่อยวาง (disengagement theory) 2) ทฤษฎีกิจกรรม (engagement theory) และทฤษฎีตำแหน่งบทบาท (role theory) โดย 2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน การทำอาชีพสำหรับผู้สูงอายุ คือ ทฤษฎีกิจกรรมและทฤษฎีตำแหน่งบทบาท มีรายละเอียดดังนี้

(1) ทฤษฎีกิจกรรม อธิบายว่า ผู้สูงอายุยังต้องการสังคม และจะพอใจและมีความสุขในตนเองหากเขายังคงทำกิจกรรมในสังคมและเพื่อสังคม ดังนั้นถ้าเขาว่างมือจากงานอย่างหนึ่งเขาก็ควรหางานอย่างอื่นทดแทน

(2) ทฤษฎีตำแหน่งบทบาท อธิบายว่า โดยฐานคิดว่ามนุษย์มักผูกพันความสุขความพอใจของตนกับตำแหน่งบทบาททางสังคม แต่ต้องลดบทบาทลงเมื่อสู่วัย วิธีการปรับตัวที่ดีคือ การหาบทบาทตำแหน่งใหม่ ๆ ต่อไป เช่น หางานใหม่ ๆ หาความสนใจใหม่ หา กลุ่มสังคมใหม่

นักจิตวิทยาส่วนใหญ่เห็นว่า ทฤษฎีกิจกรรมเป็นทฤษฎีที่ดีที่สุดที่ทำให้บุคคลสามารถดำรงความกระฉับกระเฉงมีสุขภาพดี ขะลอกความแก่ได้นานที่สุด แต่ก็อาจใช้ไม่ได้สำหรับทุกคน หากบุคคลนั้นมีลักษณะเก็บตัว สอดคล้องกับทฤษฎีปล่อยวาง ซึ่งกลุ่มผู้สูงอายุช่วงวัย 60-69 ปี จะมีความพร้อมทางด้านร่างกาย และ สติปัญญาต่อการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ มากกว่า กลุ่มช่วงอายุ 70-79 ปี และ ช่วงอายุ 80 ปีขึ้นไป

5. แนวคิดรูปแบบ

5.1 ความหมายของรูปแบบ

Hausser (1980: 132-161) กล่าวว่า รูปแบบเป็นสิ่งที่ออกแบบมาเพื่อแสดงถึงองค์ประกอบและกระบวนการตรวจสอบความแตกต่างระหว่างความสัมพันธ์ในเชิงทฤษฎีกับปรากฏการณ์จริง

Husen, T., & Postlethwaite, N. T. (1994). รูปแบบ หมายถึง แบบจำลอง หรือตัวแบบอย่างง่ายหรือย่อส่วนของปรากฏการณ์ต่างๆที่ผ่านการศึกษาและพัฒนาขึ้นมาเพื่อ แสดงหรืออธิบายปรากฏการณ์ให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นเป็นสิ่งที่สร้างหรือพัฒนาขึ้นจากหลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด และความเชื่อที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นการแสดงโครงสร้างทางความคิดหรือ องค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่สำคัญเป็นขั้นเป็นตอนสำหรับถ่ายทอด ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบโดยใช้สื่อหรือเครื่องมือเข้าช่วยเพื่อทำให้เกิดความรู้ เข้าใจได้ง่าย และกระชับถูกต้อง สามารถวัด ตรวจสอบ และเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจได้

คีฟส์ (เสรี ชัดเข้ม, 2538; อ้างอิงจาก Keeves, 1988) ได้ให้ความหมายของ โมเดล ไว้ดังนี้

1. แบบจำลองเลียนแบบของจริง
2. ตัวแบบที่เป็นแบบอย่าง
3. แบบจำลองการดำเนินงานที่แสดงความสัมพันธ์ของส่วนต่างๆ ในระบบ
4. การอธิบายความสัมพันธ์ของข้อมูลในรูปของระบบสัญลักษณ์

เยาวดี วิบูลย์ศรี (2536: 25) รูปแบบ คือ วิธีที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ถ่ายทอด ความคิดความเข้าใจ ตลอดจนจินตนาการของคนที่มิต่อปรากฏการณ์หรือเรื่องราวใด ๆ ให้ปรากฏ ในลักษณะของการสื่อสารในลักษณะใดลักษณะหนึ่งรูปแบบ จึงเป็นแบบจำลองในลักษณะ เลียนแบบหรือเป็นตัวแบบที่ใช้เป็นแบบอย่างเป็นแผนผังหรือแบบแผนของการดำเนินการอย่าง ใดอย่างหนึ่งต่อเนื่องด้วยความสัมพันธ์เชิงระบบ

โดยสรุป รูปแบบ หมายถึง แบบจำลองโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง องค์ประกอบ หรือแบบแผนของการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งต่อเนื่องด้วยความสัมพันธ์เชิง ระบบ

5.2 ประเภทของรูปแบบ

หนังสือ The International Encyclopedia of Education (อ้างถึงใน สุธรรม ธรรมทัศนานนท์, 2549: 87) ได้กล่าวถึงประเภทของรูปแบบไว้ 5 ประการ ดังนี้

1) รูปแบบเชิงอุปมาหรือเปรียบเทียบ (Analogue Models) เป็นรูปแบบ ที่ใช้หลักการคิดหาเหตุผล รูปแบบนี้นิยมใช้ในสาขาวิทยาศาสตร์ทางกายภาพ ไม่นิยมใช้ในสาขา สังคมและพฤติกรรมศาสตร์

2) รูปแบบเชิงภาษา (Semantic Model) เป็นรูปแบบที่แสดงออกโดยการใช้คำพูด ภาษาท่าทาง รูปภาพ เป็นหลัก แต่รูปแบบนี้มีจุดอ่อนที่ขาดความชัดเจนแน่นอนที่ยากต่อการทดสอบ ฉะนั้นรูปแบบนี้จึงขึ้นอยู่กับความชัดเจนของการใช้ภาษา

3) รูปแบบเชิงแบบแผน (Schematic Models) เป็นรูปแบบที่แสดงแผนที่หรือแผนภูมิที่จะพยายามเชื่อมโยงหน่วยงาน และกลุ่มต่างๆให้เข้ามาสัมพันธ์กัน รูปแบบนี้นิยมใช้ในสาขาจิตวิทยา รูปแบบหนึ่งที่ใช้กันคือ รูปแบบของ Guilford ที่เกี่ยวข้องกับระดับสติปัญญาที่เกี่ยวข้องกับ 3 มิติ คือ ด้านเนื้อหา ด้านผลลัพธ์ และด้านการจัดกระทำ

4) รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ (Mathematic Models) มีการนำไปใช้ในเรื่องของการประเมิน รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์นี้มีประโยชน์ที่ทำให้ข้อสันนิษฐานได้มีการพิจารณาด้วยในเชิงปริมาณ

5) รูปแบบเชิงเหตุผล (Casual Models) รูปแบบนี้เริ่มใช้ในสาขาพันธุศาสตร์ ซึ่งมีการนำเทคนิคการวิเคราะห์เส้นทาง (Path Analysis) มาใช้ แนวคิดสำคัญของรูปแบบเชิงเหตุผลนี้เกี่ยวข้องกับการสร้างสมการโครงสร้างอย่างง่ายของสาเหตุกับตัวแปรต่างๆภายใต้การให้เหตุผลการตัดสินใจ

5.3 ลักษณะของรูปแบบที่ดี

คีฟส์ (Keeves, 1997: 386-387) ฮัสเซนและโพสเล็ทเวท (Husen and Postlethwaite, 1994: 3865) ได้อธิบายถึงลักษณะของรูปแบบที่ดีควรมีลักษณะตามข้อกำหนดดังนี้

1) รูปแบบจะต้องนำไปสู่การทำนาย (prediction) ผลที่ตามมาซึ่งสามารถพิสูจน์ทดสอบได้กล่าวคือ สามารถนำไปสร้างเครื่องมือเพื่อไปพิสูจน์ทดสอบได้

2) โครงสร้างของรูปแบบจะต้องประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (causal relationship) ซึ่งสามารถใช้อธิบายปรากฏการณ์/เรื่องนั้นได้

3) รูปแบบจะต้องสามารถช่วยสร้างจินตนาการ (imagination) ความคิดรวบยอด (concept) และความสัมพันธ์ (interrelations) รวมทั้งช่วยขยายขอบเขตของการสืบเสาะความรู้

4) รูปแบบควรจะต้องประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง (structural relationships) มากกว่า ความสัมพันธ์เชิงเชื่อมโยง (associative relationships)

5.4 องค์ประกอบของรูปแบบ

รูปแบบควรประกอบด้วย 7 องค์ประกอบ (Ivancevich et al., 1989) ดังนี้

1) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ เป็นการกำหนดว่าจะสร้างและพัฒนา รูปแบบ เพื่อวัตถุประสงค์ในงานด้านใด โดยทั่วไปมักจะพัฒนารูปแบบขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาอย่างใด อย่างหนึ่ง หรือเพื่อให้การดำเนินงานเกิดผลงานที่ดีขึ้นตามภารกิจขององค์กร

2) ทฤษฎีพื้นฐานและหลักการของรูปแบบ ผู้สร้างและพัฒนา รูปแบบต้อง กำหนดรูปแบบสร้างขึ้นจากฐานคิดของทฤษฎีและหลักการใดบ้าง

3) ระบบงานและกลไกของรูปแบบ สำหรับใช้ในการดำเนินงานให้เป็นไป ตามหลักการและบรรลุตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบ เช่น การจัดโครงสร้างองค์การ การตั้ง คณะกรรมการและคณะทำงานที่จำเป็น พร้อมกับการกำหนดบทบาทหน้าที่ ความสัมพันธ์และ การทำงานร่วมกันของกลไกเหล่านั้นเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของรูปแบบที่กำหนดไว้

4) วิธีการดำเนินงานของรูปแบบ เป็นการกำหนดภารกิจ กระบวนการ วิธีการ กิจกรรมและอื่นๆ ที่ต้องดำเนินการเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของรูปแบบ

5) แนวทางการประเมินผลการดำเนินงานของรูปแบบ เป็นการกำหนด แนวทางและเครื่องมือในการประเมินผลรูปแบบตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบว่าเป็นไปตาม ระบบงานที่กำหนดไว้หรือไม่เพียงใด เพื่อประโยชน์ในการตรวจสอบว่ารูปแบบทำหน้าที่ตามที่ สร้างไว้มากน้อยเพียงใดและเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่เพียงใด ตลอดจนกำหนดแนวทาง ในการพัฒนาปรับปรุงรูปแบบให้สมบูรณ์และตอบสนองการดำเนินงานมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

6) คำอธิบายประกอบรูปแบบ เป็นการอธิบายคำศัพท์เฉพาะที่นำมาใช้ ในการสร้างและพัฒนา รูปแบบเพื่อสื่อความให้มีความเข้าใจตรงกันในการนำรูปแบบไปใช้

7) การระบุเงื่อนไขการนำรูปแบบไปใช้ เนื่องจากรูปแบบมีข้อจำกัดของ รูปแบบเอง ดังนั้น การสร้างและพัฒนา รูปแบบควรได้ระบุเงื่อนไขที่จะทำให้การนำรูปแบบ ไปใช้ประสบผลสำเร็จ และข้อควรระวังเพื่อป้องกันปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น

จากการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบ ผู้วิจัยจึงกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบมี 7 องค์ประกอบ ประกอบด้วย 1) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ 2) ทฤษฎีพื้นฐานและหลักการของรูปแบบ 3) ระบบงานและกลไกของรูปแบบ 4) วิธีการดำเนินงานของรูปแบบ 5) แนวทางการประเมินผลการดำเนินงานของรูปแบบ 6) คำอธิบายประกอบรูปแบบ และ 7) การระบุเงื่อนไขการนำรูปแบบไปใช้

5.5 การพัฒนารูปแบบ

Willer (1986: 83) กล่าวถึงการพัฒนาารูปแบบว่า การพัฒนารูปแบบอาจมีขั้นตอนการดำเนินงานที่แตกต่างกันไป แต่โดยทั่วไปอาจแบ่งเป็นสองส่วน คือ การสร้างรูปแบบ และการสรรหาความเที่ยงตรงของรูปแบบ ส่วนรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนว่ามีการดำเนินการอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับลักษณะกรอบแนวคิด ซึ่งเป็นพื้นฐานการพัฒนาารูปแบบนั้น ๆ

Keeves (1988: 560) ได้กล่าวถึงหลักการอย่างกว้าง ๆ เพื่อกำกับการสร้างรูปแบบไว้ 4 ประการ คือ

- 1) รูปแบบควรประกอบขึ้นด้วยความสัมพันธ์อย่างมีโครงสร้างมากกว่าความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงแบบธรรมดา
- 2) รูปแบบควรใช้เป็นแนวทางในการพยากรณ์ผลที่จะเกิดขึ้นจากการใช้รูปแบบได้สามารถตรวจสอบโดยการสังเกตและหาข้อสนับสนุนด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ได้
- 3) รูปแบบควรจะต้องระบุหรือชี้ให้เห็นถึงกลไกเชิงเหตุผลของเรื่องที่ศึกษา
- 4) รูปแบบควรเป็นเครื่องมือในการสร้างมโนทัศน์ใหม่ และการสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรในลักษณะใหม่

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

อาชญญา รัตนอุบล และคณะ (2554) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุไทย มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุใน ด้านเป้าหมายการจัดการศึกษาตลอดชีวิตลักษณะกลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุ หลักสูตรและเนื้อหาผู้จัดการศึกษา และผู้สอนวิธีการจัดการศึกษาสื่อและแหล่งการเรียนรู้การ

ประเมินผลการบริหารจัดการผลการจัดการศึกษา 2) เพื่อศึกษาความต้องการการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในด้านเป้าหมายการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ลักษณะกลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุ หลักสูตรและเนื้อหาผู้จัดการศึกษาและผู้สอนวิธีการจัดการศึกษาสื่อและแหล่งการเรียนรู้การประเมินผลการบริหารจัดการผลการจัดการศึกษาและ 3) เพื่อศึกษาอนาคตภาพการจัดการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุไทย

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. อนาคตภาพการจัดการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุไทย มีเป้าหมายการจัดการเพื่อให้ผู้สูงอายุมีสภาพร่างกายที่สมบูรณ์และมีสุขภาพดีเพื่อให้ ผู้สูงอายุมีสัมพันธภาพที่ดีกับครอบครัวและสามารถปรับตัวเข้ากับชุมชนสังคมและสามารถเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในสังคมได้

2) กิจกรรมการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุไทยเป็นการจัดการเรียนรู้ที่ผสมผสานการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยแบบบูรณาการในลักษณะสาระบันเทิงมีการสร้างและส่งเสริมแกนนำผู้สูงอายุเพื่อเป็นแกนนำในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สำหรับกลุ่มเป้าหมาย 2 กลุ่มหลัก คือ กลุ่มที่พึ่งตนเองได้และกลุ่มที่พึ่งตนเองไม่ได้

3) เนื้อหาการเรียนรู้ ควรตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุตามความสามารถในการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลและควรนำไปสู่การประยุกต์ใช้ได้ในสถานการณ์ชีวิตที่เป็นจริงแบ่งออกเป็น 5 ด้านคือ 1) ด้านสุขภาพอนามัย 2) ด้านการปรับตัวทางสังคมและจิตใจ 3) ด้านเศรษฐกิจและการออม 4) ด้านการเรียนรู้ และ 5) ด้านสิทธิของผู้สูงอายุตามกฎหมาย

4) วิธีการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ ได้แก่ การจูงใจให้ผู้สูงอายุเข้ารับการศึกษาควรเน้นการประชาสัมพันธ์กิจกรรมโดยเสริมแรงจูงใจ เรื่อง ประโยชน์ที่ผู้สูงอายุจะได้รับหลังจากเข้ารับการศึกษา ผู้จัดการศึกษาและผู้สอนควรเป็นผู้ปฏิบัติงานด้านการพัฒนาผู้สูงอายุในพื้นที่ กิจกรรมการจัดการศึกษาควรบูรณาการอย่างหลากหลายรูปแบบในลักษณะพหุวัย เน้นการอภิปรายหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยกันอย่างไม่เป็นทางการ สื่อและ

แหล่งการเรียนรู้ควรมีบทบาทสำคัญและใกล้ชิดในการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้ ผู้สูงอายุเป็นรายบุคคล การประเมินผลควรประเมินตามสภาพจริงด้วยการสังเกต โดยมีการ บริหารจัดการในลักษณะที่ส่งเสริมให้ภาคีเครือข่ายร่วมกันบริหารจัดการในงบประมาณสนับสนุน และจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนร่วมกัน

นิภาพรรณ งามวิทยาพงศ (2555) ได้ดำเนินโครงการสำรวจและถอดบทเรียน มิติการสร้างงานอาชีพและรายได้ของผู้สูงอายุ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและถอดบทเรียนงาน อาชีพและรายได้ของผู้สูงอายุในพื้นที่นำร่องของแผนงานพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ จำนวน 5 แห่ง ได้แก่ กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ ตำบลโพประทับขาว อำเภอทาช่าง จังหวัดสิงห์บุรี กลุ่มดอกไม้ จันทน์ ตำบลบ้านจา อำเภอบางระจัน จังหวัด สิงห์บุรี ศูนย์การเรียนรู้บัวกระถาง ตำบลระแหง อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี กลุ่มรีไซเคิลขยะ ตำบล โคกกระชาย อำเภอบึงสามพัน จังหวัด นครราชสีมา และกลุ่มทอเสื่อ ตำบลหนองไผ่ อำเภอหนองบุญมาก จังหวัด นครราชสีมา และ ส่งเคราะห์ผลการศึกษาดังกล่าว สรุปแนวทางในการส่งเสริมการสร้างงานอาชีพและรายได้ สำหรับผู้สูงอายุในชุมชนได้ ดังนี้

1) สำรวจ / ศึกษาบริบทเพื่อค้นหาแนวทางอาชีพของผู้สูงอายุโดยบริบทที่ จำเป็นจะต้องศึกษาแบ่ง ออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1.1) ศึกษาบริบทของผู้สูงอายุในชุมชน ได้แก่ สภาพความเป็นอยู่ของผู้ สูงอายุ เช่น อยู่อาศัยเดี่ยวหรือมีครอบครัวดูแล ต้องการรายได้เลี้ยงผู้อื่นในครอบครัวหรือไม่ เป นต้น ซึ่งสภาพความเป็นอยู่จะส่งผลต่อเป้าหมายของงานอาชีพที่แตกต่างกัน เช่น ผู้ที่ต้องเลี้ยงดู ตนเองหรือดูแลครอบครัวย่อมมี ความจำเป็นต้องสร้างงานที่เป็นรายได้หลักหรือรายได้เสริมที่มี ความ ต่อเนื่อง ส่วนผู้สูงอายุที่มีครอบครัวดูแล หรือมีรายได้หลักอยู่แล้ว งานอาชีพเสริมอาจเป นเพียงการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ หารายได้เล็ก ๆ น้อย ๆ สำหรับทำบุญได้รวมกลุ่มสังคม พุดคุย เป็นความสุขในบั้นปลายของชีวิตมากกว่ามุ่งหารายได้เป็นหลัก นอกจากนี้ ยังรวมถึง บริบทด้าน สภาพร่างกายและชวงอายุ ซึ่งมีผลต่อความเหมาะสมในงานอาชีพแตกต่างกัน

1.2) ศึกษาบริบทของทุนในชุมชน ได้แก่ วัตถุดิบความรู้/ภูมิปัญญา ทรัพยากรคน (ผู้สูงอายุ/วัยแรงงาน) และ ทุนทางสังคม เช่น สร้างการรวมกลุ่มในกรณีที่มีความ สัมพันธ์ของคนในชุมชนแน่นแฟ้น หรือหากชุมชนมีความ ขัดแย้ง ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

ไม่ตื่นัก อาจมีการหนุนเสริมในกรณีที่ต้องการรวมกลุ่ม หรือสร้าง เครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภายนอก เป็นต้น

1.3) ศึกษาความเป็นไปได้ทางธุรกิจ ในกรณีที่ผู้สูงอายุ ต้องการรวมกลุ่มเพื่อสร้างรายได้เป็นหลักหรือรายได้เสริมอย่างต่อเนื่อง จำเป็นต้องมีการศึกษาปัจจัยพื้นฐาน ในการดำเนินธุรกิจ (4M) ได้แก่ แรงงานและผู้บริหารงาน (Man) เงินทุน (Money) วัตถุดิบ (Material) และ การบริหารจัดการ (Management) รวมทั้งศึกษาปัจจัยในการบริหารจัดการ การตลาด (4P) ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ (Product) ราคา (Price) การจัดจำหน่าย (Place) และการส่งเสริมการตลาด (Promotion)

2) การส่งเสริมแนวทางอาชีพที่เหมาะสมกับบริบทโดยมีสิ่งที่จะพิจารณาและดำเนินการ คือ

2.1) บูรณาการงานอาชีพให้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้ง 3 ด้านของผู้สูงอายุ ทั้งการพัฒนาคุณภาพชีวิตทางกาย ใจและกล่อมเนื้อ เพื่อสร้างความแข็งแรงให้ร่างกาย ใจสมองในการฝึกทักษะ ความจำ และเกิดรายได้ที่เหมาะสมตามกำลังและความต้องการ พัฒนาคุณภาพชีวิตด้านจิตใจให้เกิดความสุขจากการทำงาน มีความภูมิใจ ใจเวลาว่างให้เกิดประโยชน์ มีความสุขที่ได้ทำประโยชน์ให้ผู้อื่น และ บูรณาการ งานอาชีพให้เป็นเครื่องมือพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านสังคม สร้างพื้นที่ในการรวมกลุ่มสังสรรค์ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุด้วยกันและคนต่างวัย เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน

2.2) อาชีพที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่สอดคล้องกับปัจจัยพื้นฐานทางธุรกิจโดยบริบทของ ผู้สูงอายุในชุมชนและความต้องการของผู้สูงอายุจะทำให้รู้เป้าหมายของงานอาชีพที่ควรจะเป็น สวนบริบทของทุนในชุมชนจะเป็นปัจจัยในการสร้างรูปแบบของงานอาชีพ เช่น ผลิตภัณฑ์ งานบริการ งานถ่ายทอดความรู้/ภูมิปัญญา เป็นต้น และเป็นปัจจัยในการสร้างรูปแบบของการประกอบการ เช่น ผู้ประกอบการรายเดี่ยว รายกลุ่ม หรือกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เป็นต้น

2.3) การสร้างความร่วมมือพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุกับกลุ่มวัยแรงงาน อื่น ๆ หรือสถานประกอบการอื่น ๆ ในชุมชน แทนการสร้างอาชีพหรือประกอบธุรกิจขึ้นมาใหม่ โดยเปิด โอกาส ให้ผู้สูงอายุเป็นแรงงานนอกระบบที่สามารถรับงานเพิ่มขึ้นไปทำที่บ้านได้ สร้างความเข้าใจ สร้างข้อตกลง ร่วมกันเกี่ยวกับข้อจำกัดของผู้สูงอายุ ระยะเวลาในการทำงาน และรายได้ที่เหมาะสม

3) เสริมความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพผู้สูงอายุ โดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจทุนของชุมชนในการวางแผนเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มผู้สูงอายุ ส่งเสริมและสนับสนุนปัจจัยด้านทุน (ทุนเงิน ทุนคน ทุนความรู้ หรือทุนทางสังคม) เนื่องจากผู้สูงอายุจำนวนมากยังมีความจำเป็นต้องพึ่งตนเองในการหารายได้ และไม่ใช่วัยแรงงานที่จะสามารถหาทุนหรือเข้าถึงแหล่งทุนเพื่อพัฒนาอาชีพได้ด้วยตนเอง จึงควรสนับสนุนทุน ในช่วงเริ่มต้นของงานอาชีพ โดยอาจเป็นการสนับสนุนเพียงบางส่วนเพื่อต่อยอดสิ่งที่มีอยู่เดิม

นอกจากนี้ ปัจจัยด้านการเรียนรู้มีความจำเป็นต่อการถ่ายทอดความรู้และการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ภายในกลุ่ม ปัจจัยด้านการจัดการซึ่งจำเป็นต้องได้รับการพัฒนา สนับสนุน และส่งเสริมจากภาครัฐและเอกชนค่อนข้างมาก เช่น ในเรื่องกลไกผู้นำ ระบบบริหารจัดการจัดโครงสร้างและกฎระเบียบ เป็นต้น รวมทั้งปัจจัยด้านจิตวิญญาณ ในการสร้างจิตสำนึกรวมของชุมชน ระบบคุณค่าและค่านิยมของชุมชนที่จะเอื้อให้เกิดการพึ่งพาอาศัย เอื้ออาทร และเกิดความสามัคคีในชุมชน ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง คือ พัฒนาบนฐานของความมีเหตุมีผล พอประมาณ และมีภูมิคุ้มกัน เตรียมตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่อาจจะเกิดขึ้นภายใต้ความรู้และคุณธรรมของ กลุ่มผู้สูงอายุ

4) พัฒนางานอาชีพให้เป็นสวัสดิการเพื่อให้ผู้สูงอายุที่ยังมีศักยภาพและมีความต้องการทำงาน สามารถหารายได้ได้อย่างต่อเนื่อง โดยอาจสร้างความร่วมมือกับองค์กรภาครัฐหรือสถานประกอบการในชุมชน เพื่อให้เกิดการจ้างงานผู้สูงอายุตามศักยภาพ

นันทยา อธิธิชินบัญชร (2559) ได้ศึกษาวิจัยแนวทางการสร้างอาชีพเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับผู้สูงอายุในจังหวัดศรีสะเกษ โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาศักยภาพและคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุในจังหวัดศรีสะเกษ 2) เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างอาชีพเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับผู้สูงอายุในจังหวัดศรีสะเกษ ผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้

ศักยภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดศรีสะเกษ จากการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงอุปมาน (Inductive Method) พบศักยภาพ 6 กลุ่ม ประกอบด้วย 1) กลุ่มช่างและการจักสาน 2) กลุ่มศิลปวัฒนธรรม 3) กลุ่มดูแลสุขภาพ 4) กลุ่มทอผ้าและปักผ้า 5) กลุ่มการทำเกษตรและเลี้ยงสัตว์ 6) กลุ่มประกอบการค้าขายและบริการ ซึ่งผู้สูงอายุในจังหวัดศรีสะเกษ มองเห็นคุณค่าตนเองอยู่ในระดับสูงมาก ในด้านภาคภูมิใจในตนเอง มองตนเองในแง่ดี มีความเคารพนับถือตนเอง ปัจจุบันยังมีอะไรที่น่าทำอีกมากมายในชีวิต และตนเองมีคุณค่าเท่าเทียมกับผู้อื่น สำหรับ

แนวทางในการสร้างอาชีพเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับผู้สูงอายุในจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อขับเคลื่อนในการนำไปสู่ความสำเร็จ (Success Model) จะใช้ PINS Model หรือโมเดลเข็มหมุด ประกอบด้วย ด้านการมีส่วนร่วม (Participation: P) ด้านความสนใจ ความถนัดของผู้สูงอายุ และผลประโยชน์ที่จะได้รับ (Interest: I) ด้านการสร้าง เครือข่าย (Network: N) และด้านการสนับสนุนส่งเสริมจากภาครัฐและภาคเอกชน (Support: S)

จันทนา สารแสง (2561) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง คุณภาพชีวิตและพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ ตำบลทุ่งข้าวพวง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบคุณภาพชีวิต และพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุที่เข้ารับการศึกษายังไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลทุ่งข้าวพวง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มตัวอย่างคือ ผู้สูงอายุตำบลทุ่งข้าวพวง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 184 คน แบ่งเป็นผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุ จำนวน 84 คน และผู้สูงอายุที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุจำนวน 100 คน เครื่องมือวิจัยประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ข้อมูลส่วนบุคคล แบบวัดคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ และแบบวัดพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ

ผลการศึกษาพบว่า

1. ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุมีระดับ คุณภาพชีวิตในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมสูงสุด ส่วนผู้สูงอายุที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียน ผู้สูงอายุมีระดับคุณภาพชีวิตด้านจิตใจสูงสุด

2. การศึกษาเปรียบเทียบคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมและไม่เข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตในด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม และด้านสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p\text{-value} = 0.001, 0.002, \geq 0.0001$ และ 0.002 ตามลำดับ เมื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ พบว่า มีพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพด้านความรับผิดชอบต่อสุขภาพ ด้านการออกกำลังกาย ด้านโภชนาการ ด้านการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลด้านการพัฒนาจิตวิญญาณ และด้าน

การจัดการกับความเครียดแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p\text{-value} = \geq 0.0001, 0.002, \geq 0.0001, 0.001, \geq 0.0001$ และ ≥ 0.0001 ตามลำดับ)

จรัญญา วงษ์พรหม และคณะ. (2558). ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง กลไกการส่งเสริม การมีงานทำของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อถอดบทเรียนบทบาท ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน(NGO) ชุมชน และ/หรือภาคส่วน ต่างๆ ใน การส่งเสริมการทำงานผ่านกลุ่มอาชีพ/กิจการผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ และเป็นตัวอย่าง ที่ดี (good practice) และ 2) เพื่อทราบปัจจัยการส่งเสริมให้กลุ่มอาชีพ/กิจการผู้สูงอายุประสบ ผลสำเร็จในการเพิ่มรายได้จากการทำงานและมีส่วนร่วมในตลาดแรงงานเชิงเศรษฐกิจ รวมทั้ง และ 3) เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการถอดบทเรียนมาสังเคราะห์เป็นกลไก มาตรการและทางเลือก นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการมีงานทำของผู้สูงอายุ การดำเนินการวิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูล กลุ่มเป้าหมายมี 2 กลุ่ม คือ 1. กลุ่มที่เป็นหน่วยงาน/องค์กร สนับสนุน เช่น องค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ชุมชน และ/หรือภาคส่วนต่างๆ และ 2. กลุ่ม/กิจการ ผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ ข้อสรุปของการวิจัย พบว่า

1. ลักษณะผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบที่ศึกษา เป็นผู้สูงอายุที่ทำงาน มาต่อเนื่องตั้งแต่วัยหนุ่มสาวและมีความตั้งใจที่จะทำงานต่อจนกว่าจะทำไม่ไหว แม้ว่าจะมีอายุ มากกว่า 60 ปี

2. ผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ ส่วนใหญ่ทำงานโดยใช้ความรู้และ ประสบการณ์เดิมเป็นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับถ่ายทอดกันมา จากรุ่นสู่รุ่น มีส่วนน้อยที่เริ่ม ทำงานใหม่ที่ไม่เคยทำมาก่อน นอกจากนี้ยังพบว่าผู้สูงอายุมีการเปลี่ยนแปลง อาชีพน้อยมาก โดย งานที่ทำส่วนใหญ่ไม่เน้นการแข่งขัน หรือการขยายงานที่เกินความสามารถ แต่เน้นรายได้ พอเลี้ยงตัวเองและแบ่งเบาภาระช่วยครอบครัวและผู้สูงอายุในเมือง มีความจำเป็นในการทำงาน เพื่อหารายได้มากกว่าผู้สูงอายุในชนบท

3. ลักษณะงานที่เป็นอาชีพของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ พบว่า ผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบในทุกพื้นที่ทั้งที่อยู่ในกลุ่มและทำอาชีพอิสระแบบปัจเจก ส่วน ใหญ่มีอิสระในการทำงาน คือ สามารถกำหนดประเภทของงานและช่วงเวลาทำงานได้ มีระยะเวลาในการทำงานทำทุกวัน แต่ไม่ได้ทำทั้งวัน ตลอดจนใช้ชุดประสบการณ์ ทักษะที่สะสม อยู่ในตัวผู้สูงอายุในการประกอบอาชีพเพื่อหารายได้ และมีลักษณะงานที่เหมาะสมกับวัยและ สมรรถนะทางร่างกายของผู้สูงอายุ เช่น งานหัตถกรรม (ทอผ้า ทอเสื่อ จักสาน ฯลฯ) งาน

ค้าขาย (อาหาร เครื่องดื่ม ของชำ) งานบริการ (เครื่องซักผ้าหยอดเหรียญ มอเตอร์ไซค์รับจ้าง ฯลฯ)

4. ลักษณะผลิตภัณฑ์หรืองานของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ มีรูปแบบเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญา การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย รวมถึงเครื่องอุปโภคบริโภคที่ผู้สูงอายุมิพบาบาทในขั้นตอนการผลิตที่จำเป็นและสำคัญและมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ได้หลายประเภทสอดคล้องกับความต้องการของผู้ซื้อ บางอย่างมีคุณค่าเพราะเป็นผลิตภัณฑ์ที่หายากโบราณเก่าแก่ มีลักษณะเฉพาะและมีเรื่องราว เช่น ผ้าทอลายโบราณ บางชนิดมีลักษณะเฉพาะแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เช่น ผ้าทอมือ ย้อมสีธรรมชาติ สูตรอาหารและขนม ผ้าทอไท-ยวน เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นผลิตภัณฑ์ที่เกิดความรักใคร่ สามัคคีปรองดอง ความเป็นเจ้าของ ความภาคภูมิใจ เกื้อกูลกันผ่านกระบวนการผลิตในกลุ่มและระหว่างกลุ่ม ในชุมชน และสร้างชื่อเสียงให้กับชุมชนอีกด้วย

5. ปัญหา อุปสรรคของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ พบว่า ในระดับกลุ่มและ ปัจเจกที่ผู้สูงอายุทำงานนั้น ซึ่งประสบปัญหาและอุปสรรคหลายประการในหลายด้าน ดังนี้

5.1 ด้านการลงทุนและการเงิน ได้แก่ขอจำกัดเรื่องเงินทุน หมุนเวียนในการซื้อวัตถุดิบ วัสดุอุปกรณ์

5.2 ด้านภาวะหนี้สิน ส่วนใหญ่เกิดจากทั้งการยืมมาประกอบอาชีพ และมาจากหนี้สินที่ลูกหลานกู้ยืม หรือกู้ยืมเพื่อใช้จ่าย เจือจุนในครอบครัว

5.3 ด้านวัตถุดิบ การผลิตและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ได้แก่ 1) ขาดแคลนวัตถุดิบที่เคยหาได้ในท้องถิ่น 2) ยังไม่สามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพ รวมทั้งไม่มีกลไกในการส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบในระดับสูงขึ้นไปเพื่อเพิ่มมูลค่า

5.4 ด้านแรงงาน ซึ่งขาดแรงงานช่วยเหลือที่ช่วยเพิ่มกำลังการผลิต รวมทั้งการสืบทอดงานในรุ่นต่อไป

5.5 ด้านการตลาด ได้แก่ 1) ต้นทุนการผลิตสินค้าหรือผลิตภัณฑ์สูง 2) ผลิตภัณฑ์มีราคาแพงและไม่เป็นที่นิยมและแพร่หลายเท่าที่ควร เพราะผู้ซื้ออาจไม่เข้าใจหรือให้คุณค่างานฝีมือโดยภูมิปัญญา ผู้สูงอายุ งานสืบทอดคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมการผลิตชั้นสูง

ใช้เวลาในการผลิตงานแต่ละชนิดมาก เช่น กรณี ผ้าตีนจกสายโบราณของหาดเสี้ยว เป็นต้น

3) ขาดความรู้และช่องทางในการตลาด ขยายตลาด

5.6 ด้านการบริหารจัดการ ได้แก่ 1) ผู้นำขาดความโปร่งใส 2) ผู้นำและแกนนำกลุ่มผลิตบางกลุ่มขาดความรู้ด้านการบริหารจัดการ

5.7 ด้านสุขภาพและอาชีวอนามัย ได้แก่

1) ปัญหาสุขภาพ ผู้สูงอายุมีปัญหาสุขภาพ เช่น มีโรคประจำตัว มีปัญหาด้านการมองเห็น ปวดเมื่อยแขนขา ปวดเนื้อปวดตัว

2) ปัญหาอาชีวอนามัยไม่เหมาะสม ความต้องการการสนับสนุน ซึ่งยังมีหลากหลาย อาทิเช่น

2.1) สนับสนุนเงินทุนหมุนเวียนในกลุ่มผลิต

2.2) สนับสนุนเงินทุนให้เครือข่าย เพื่อเครือข่ายจะได้สนับสนุนกลุ่มต่อ

2.3) ส่งเสริมให้มีตลาดจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากผู้สูงอายุโดยเฉพาะ

2.4) หน่วยงานเข้ามาช่วยเหลือพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพในระดับสูงขึ้นเพื่อเพิ่มมูลค่า

2.5) มีพี่เลี้ยง/หน่วยงานที่สนับสนุนอาชีพให้แก่ผู้สูงอายุโดยตรง

2.6) จัดหาวัตถุดิบ พัฒนาแหล่งผลิต วัตถุดิบ

ดวงพร กิจอาทร และคณะ (2560) ได้ศึกษาวิจัย การพัฒนากลุ่มอาชีพผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลมะเกลือใหม่ อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ศักยภาพ และ ความต้องการการพัฒนากลุ่มอาชีพของผู้สูงอายุ การจัดตั้งและดำเนินงานกลุ่มอาชีพของผู้สูงอายุ กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย สมาชิกชมรมผู้สูงอายุ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) มะเกลือใหม่

ผลการวิจัย พบว่า

1. ระยะก่อนปฏิบัติการ ผลการสำรวจความพร้อมของพื้นที่ ชุมชน และกลุ่มผู้สูงอายุมีศักยภาพในการพัฒนา จัดตั้งกลุ่มอาชีพ มีความเหมาะสมในด้านความพร้อมของ

ทรัพยากรในพื้นที่ ทักษะด้านการผลิต/ภูมิปัญญาท้องถิ่น การส่งเสริมและสนับสนุนของเจ้าหน้าที่และผู้บริหารอบต.

2. ระยะปฏิบัติการ ดำเนินการประชุมระดมสมองร่วมกัน ดำเนินการจัดตั้งกลุ่มอาชีพผู้สูงอายุและคณะกรรมการและดำเนินการผลิตยาหม่องและพืชมุนไพร โดยร่วมกันแสวงหาความรู้และอบรมเชิงปฏิบัติการสมาชิกที่สนใจ มีคณะนักวิจัยช่วยพัฒนาตราสัญลักษณ์ฉลากและบรรจุภัณฑ์ จนสามารถดำเนินการได้เองทั้งหมด จัดทำระเบียบข้อบังคับการบริหารจัดการและการวางแผนการดำเนินงานเชิง ธุรกิจของกลุ่มเองโดยมีอบต. เป็นผู้ให้การสนับสนุนในระดับพื้นที่

3. ระยะติดตามและประเมินผล พบว่า การผลิตและการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ในเชิงธุรกิจประสบความสำเร็จ ทำให้เกิดการผลิตได้อย่างต่อเนื่อง คณะกรรมการก่อตั้ง มีความพร้อม และพึงพอใจในผลการดำเนินงาน เกิดการเรียนรู้ในการดำเนินกิจกรรมทางการผลิต การตลาด การเงิน การบัญชีและการบริหารจัดการกลุ่มได้เองทั้งหมด ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการวิจัยมาจากการร่วมเรียนรู้และปฏิบัติการร่วมของผู้สูงอายุกับนักวิจัยและอบต. ตลอดกระบวนการวิจัย

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2560) ได้ศึกษาความคิดเห็นต่อประเด็นที่รัฐบาลควรเร่งดำเนินการนโยบายประชารัฐด้านผู้สูงอายุ โดยกลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 50.17 เป็นเพศหญิง ร้อยละ 49.83 เป็นเพศชาย ร้อยละ 25.20 อายุ 25-34 ปี ร้อยละ 24.96 อายุ 35-44 ปี ร้อยละ 25.06 อายุ 45-54 ปี และ ร้อยละ 24.77 อายุ 55-65 ปี สำหรับอาชีพ ร้อยละ 70.27 อาชีพเกษตรกร/ประมง ร้อยละ 22.96 ผู้ใช้แรงงาน/รับจ้างทั่วไป ร้อยละ 22.13 ข้าราชการ/ลูกจ้างของรัฐ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ ร้อยละ 15.02 เจ้าของธุรกิจ/อาชีพ อิสระ และ ร้อยละ 10.45 พนักงานเอกชน

ผลการวิจัย พบว่า

1. ประเด็นที่รัฐบาลควรเร่งดำเนินการนโยบายประชารัฐด้านผู้สูงอายุ อันดับหนึ่ง ร้อยละ 22.52 การเตรียมความพร้อมประชากรเข้าสู่สังคมวัยผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพ อันดับสอง ร้อยละ 19.71 พัฒนา ระบบมาตรฐานการดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุในภาวะพึ่งพิง อันดับสาม ร้อยละ 19.39 ส่งเสริมและขยายโอกาสการทำงาน ผู้สูงอายุอันดับสี่ ร้อยละ 16.22 การปรับสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม สะดวกปลอดภัยให้กับผู้สูงอายุโดยบูรณาการร่วมกับการปรับสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับคนพิการ และอันดับห้า ร้อยละ 13.17 จัดทำมาตรฐานศูนย์

ดูแลผู้สูงอายุ (Health & Welfare) เพื่อเป็นมาตรฐานการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุ

2. ช่องทางที่รัฐบาลควรใช้ในการประชาสัมพันธ์นโยบายภาครัฐด้านผู้สูงอายุ พบว่า ร้อยละ 84.07 ระบุว่า รัฐบาลควรใช้ช่องทางโทรทัศน์ในการประชาสัมพันธ์นโยบายภาครัฐด้านผู้สูงอายุ รองลงมา ร้อยละ 67.05 ระบุว่า ผู้นำ ชุมชน ร้อยละ 39.48 ระบุว่า วิทยุ ร้อยละ 32.28 ระบุว่า สื่อสังคมออนไลน์ ร้อยละ 18.83 ระบุว่า คนในครอบครัว ร้อยละ 17.60 ระบุว่า เว็บไซต์ ร้อยละ 16.70 ระบุว่า เพื่อนบ้าน และ ร้อยละ 0.58 ระบุอื่น ๆ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) หอกระจายข่าว เสียงตามสาย ประชาสัมพันธ์ผ่านพับหนังสือพิมพ์

3. การเตรียมตัวเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ ร้อยละ 62.64 ระบุว่าเตรียมตัวในด้านสุขภาพ รองลงมา ร้อยละ 60.63 ระบุว่า การส่งเสริมอาชีพ ร้อยละ 42.73 ระบุว่า การออม ร้อยละ 39.85 ระบุว่า ที่อยู่อาศัย และ ร้อยละ 35.40 ระบุว่าด้านสังคม (เช่น การรวมกลุ่มอาชีพ, นันทนาการ)

4. ความประสงค์ของประชาชนในการทำงานเมื่ออยู่ในวัยผู้สูงอายุ กรณีมีผู้จ้างงานเปิดโอกาสให้เข้าทำงาน พบว่า

4.1 ส่วนใหญ่ ร้อยละ 81.77 ระบุว่า มีความประสงค์ที่จะทำงานเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ หากมีผู้ว่าจ้างเปิดโอกาสให้เข้าทำงาน และ ร้อยละ 18.23 ระบุว่า ไม่มีความประสงค์ที่ทำงาน โดยในจำนวนของผู้ที่ประสงค์จะทำงานส่วนใหญ่ ร้อยละ 69.09 ระบุเหตุผล ว่ามีความจำเป็นในการดำรงชีวิต รองลงมา ร้อยละ 51.84 ระบุว่า สร้างคุณค่าให้กับตนเอง ร้อยละ 42.44 ระบุว่า มีภาระทาง การเงิน ร้อยละ 32.27 ระบุว่า สร้างปฏิสัมพันธ์ร่วมกับผู้อื่น และ ร้อยละ 25.91 ระบุว่า ช่วยเหลือสังคม

สำหรับผู้ที่ไม่ประสงค์ จะทำงานได้ระบุเหตุผล ส่วนใหญ่ ร้อยละ 47.48 ระบุว่า มีปัญหาด้านสุขภาพ รองลงมา ร้อยละ 46.45 ระบุว่า ต้องการ พักผ่อน/ท่องเที่ยว ร้อยละ 40.05 ระบุว่า ดูแลลูกหลาน ร้อยละ 12.81 ระบุว่า เปลี่ยนไปทำธุรกิจส่วนตัว และ ร้อยละ 6.98 ระบุว่า ไม่ได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว

5. รูปแบบการทำงานของผู้สูงอายุในกรณีอยากมีรายได้เพิ่ม พบว่า

5.1 ด้านเวลา ประชาชนส่วนใหญ่ ร้อยละ 87.60 ระบุว่า ต้องการทำงาน บางเวลา (Part time) และ ร้อยละ 12.40 ระบุว่า ต้องการทำงานเต็มเวลา (Full time)

5.2 ด้านสถานที่ พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ ร้อยละ 59.67 ระบุว่า อยากรองลงมา ร้อยละ 32.83 ระบุว่า ทำงานกับกลุ่ม, องค์กร, ชุมชน ร้อยละ 5.73 ระบุว่า ทำงานในภาครัฐ/เอกชน และร้อยละ 1.77 ระบุว่า องค์กรพัฒนาเอกชน

5.3 ลักษณะงาน พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ ร้อยละ 32.13 ระบุว่าลักษณะงานแบบกลุ่มอาชีพ/หัตถกรรม/ศิลปกรรม ร้อยละ 30.13 ระบุว่า อาชีพอิสระ เช่น รับจ้างทั่วไป, ธุรกิจส่วนตัว ร้อยละ 10.38 ระบุว่า เกษตรกรรม ร้อยละ 6.79 ระบุว่า การผลิต ร้อยละ 6.63 ระบุว่า อาสาสมัคร ร้อยละ 5.08 ระบุว่า งานเอกสาร ร้อยละ 4.69 ระบุว่า ที่ปรึกษา และร้อยละ 4.19 ระบุว่า การบริการ

5.4 ลักษณะการจัดหางานให้ผู้สูงอายุ พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ ร้อยละ 53.33 ระบุว่า รัฐควรให้ทุน แก่ผู้สูงอายุในการประกอบอาชีพ ร้อยละ 30.27 ระบุว่า รัฐควรจัดสรรตำแหน่งงานให้ผู้สูงอายุ ร้อยละ 9.96 ระบุว่า รัฐควรติดต่อกับหน่วยงานธุรกิจให้ ร้อยละ 3.27 ระบุว่า หน่วยงานภาคเอกชนจัดหางานให้ ร้อยละ 3.06 ระบุว่า ผู้สูงอายุ จัดหาแหล่งงานและทุนด้วยตนเอง และร้อยละ 0.10 ระบุอื่น ๆ เช่น ส่งเสริมการรวมกลุ่ม

5.5 หน่วยงานที่ต้องการให้มีบทบาทต่อการส่งเสริมอาชีพของผู้สูงอายุ พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ ร้อยละ 65.07 ระบุว่า มีความต้องการให้กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์มีบทบาทในการส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ ร้อยละ 58.28 ระบุว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ร้อยละ 55.53 ระบุว่า กระทรวงแรงงาน ร้อยละ 17.61 ระบุว่า กระทรวงสาธารณสุข ร้อยละ 17.36 ระบุว่า กระทรวงมหาดไทย ร้อยละ 10.13 ระบุว่า กระทรวงการคลัง ร้อยละ 6.77 ระบุว่า องค์กรพัฒนาเอกชน ร้อยละ 6.29 ระบุว่า กระทรวงศึกษาธิการ ร้อยละ 6.18 ระบุว่า หน่วยงานภาคเอกชน และร้อยละ 0.08 ระบุอื่น ๆ ได้แก่ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มูลนิธิ

5.6 ข้อเสนอแนะในการส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุตามแนวทางภาครัฐ พบว่าประชาชน ส่วนใหญ่ ร้อยละ 39.56 เสนอว่า ควรจัดหาแหล่งเงินทุนเพื่อประกอบอาชีพ ให้แก่ผู้สูงอายุ ร้อยละ 17.78 ระบุว่า ให้มีการ ส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุตามความเหมาะสม ร้อยละ 13.33 ระบุว่า เพิ่มสวัสดิการให้ผู้สูงอายุ ร้อยละ 9.78 ระบุว่า จัดกลุ่มตามความต้องการของผู้สูงอายุแล้วส่งเสริมเป็นรายกลุ่มไปตามที่กลุ่มถนัด ร้อยละ 8.89 ระบุว่า จัดตั้งศูนย์ดูแลผู้สูงอายุ ร้อยละ 4.89 ระบุว่า รัฐบาลควรเตรียมการให้พร้อมก่อน ร้อยละ 2.67 ระบุว่า ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบ ร้อยละ 1.33 ระบุว่า มีการสนับสนุนทางสังคม/

หน่วยงานที่รับซื้อผลิตภัณฑ์ของผู้สูงอายุ เพื่อให้มีรายได้ ร้อยละ 1.33 ระบุว่า สนับสนุน ผู้สูงอายุที่มีความสามารถถ่ายทอดความรู้แก่เด็กและเยาวชนในท้องถิ่น และร้อยละ 0.44 ระบุว่าให้องค์กรท้องถิ่นเข้ามา มีส่วนร่วม

เจษฎา บุญทา (2545) ได้ศึกษาเรื่องคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ตำบลแม่ทอพระ อำเภอมะเด่ง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 255 คน พบว่า ผู้สูงอายุที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ ร้อยละ 60 มีรายได้จากบุตรหลาน ร้อยละ 57.5 รายได้ต่อเดือนตั้งแต่ 500 บาท รองลงมา ร้อยละ 54.5 มีรายได้เฉลี่ยเดือนละ 1047.10 บาท มีคุณภาพชีวิตด้านร่างกาย จิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับปานกลาง

กรอบแนวคิดการวิจัย

รูปแบบการส่งเสริมอาชีพที่เหมาะสมเพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุใน
เขตภาคกลาง

